

SKUTEČNOST

N E Z Á V I S L Á R E V U E

Řídí redakční kruh v Paříži a Ženevě — Ročník II. Číslo 3 - 4 Březen - duben 1950

O B S A H

Za příkladem TGM	<i>Josef Macek</i>
Úvodem k Masarykovi	<i>Jiří Pohanka</i>
Úvaha nejubilejní	<i>Albert</i>
»Všichni lidé jsou nepřátelé . . .«	<i>Mark Lennan</i>
Studium sociálních problémů	<i>H. J. Hájek</i>
Dnešek a zítřek demokracie	<i>František Bregha</i>
Dilemma Ameriky	<i>František Sulěř</i>
Politikové včerejška při práci	<i>J. Kolda</i>
Trockismus a titismus u nás	<i>T. Vlček</i>
Angažovaná literatura I: Pojem individuální odpovědnosti v existencialismu	<i>Stanislav Kubát</i>
O moderní umění	<i>Jaroslav Dresler</i>
Věstec atomové války	<i>Ladislav Matějka</i>
Návrh na řešení emigračního problému	<i>Valka</i>
K polemikám o Masaryka a Beneše	<i>mat</i>
Poznámky katolického křesťana	<i>Svatopluk</i>
Jednostranný násilný akt?	<i>Dr. Vratislav Bušek</i>
Replika	<i>M. L.</i>
Pravdivě i o Kanadě	<i>Josef Kotrlý</i>
»Spodina která ztratila lidskou tvář«	<i>»Tvorba« Praha</i>
I v bouři zloby	<i>Rose Valey</i>
Dopisy	

P R O V O L Á N Í

Spolupracovníci Skutečnosti shrnuli výsledky svých porad na švýcarsko-německé hranici ve dnech 18. - 19. března 1950 v tento projev:

Budeme pokračovat ve směru, který vyjadřuje časopis *Skutečnost*, t. j. pracovat na mravních a duchovních předpokladech pro obnovu demokracie v naší vlasti a připravovat se na svoje úkoly, až tam demokracie bude uskutečněna. K tomu cíli chceme studovat otázky československé v rámci problémů evropských i světových. Chceme úvahami a diskusemi v časopise *Skutečnost* i jinými publikacemi šířit hlavně v mladé generaci v exilu — a podle možností i doma — pochopení pro konkrétní otázky a úkoly naší demokracie v oboru duchovní i hmotné kultury. Hledíme sjednocovat emigraci v této přípravě na činnost v osvobozené vlasti. Nepřehlízíme přirozenou různost názorů na otázky politické, osvětové a sociální, ani nechceme tyto rozdíly potlačovat. Usilujeme o to, aby tyto názorové rozdíly nepřekážely v solidárním postupu k našemu společnému, celou emigraci uznávanému cíli: obnovení demokracie v Československu.

Přes všechny svoje starosti v exilu jsme si vědomi toho, že tíhu dnešních poměrů nejvíce nesou naši doma. Za ně chceme dělat to, co oni sami dělat nemohou: informovat civilisovaný svět o potlačování lidských práv v Československu bolševickým režimem, o potřebě obnovit zde demokracii.

Neděláme si iluze o svých možnostech, ale cítíme těžkou odpovědnost za to, jak využijeme času a všech příležitostí k přípravě lepší budoucnosti Čechů a Slováků. Zveme každého, kdo cítí tuto odpovědnost, aby se k nám připojil, a pomáhal získávat další spolupracovníky a prostředky k naší společné práci.

Předplatné půlročně:

USA	\$ 1,5
Kanada	\$ 1,5
Švýcarsko ..	6 frs
Německo	6DM
V. Britanie a šterl. oblast	10 sh
Francie ..	400 frs
Švédsko	6 K
Norsko	7 K
Dánsko	7 K
Belgie	70 frs
Holandsko ..	6 zl

Svým novým čtenářům v Kanadě, kterým jsme poslali poslední číslo »Skutečnosti« oznamujeme, že naše spolupracovnice, sl. Helena Nesvadbová, otevřela zvláštní konto pro úhradu předplatného. Poukazujte je na účet č. 2487 Helena Nesvadba, Departement d' epargne, Banque de Montreal, Napierville, P. Q.

ZA PŘÍKLADEM TGM

Sté narozeniny našeho prvního presidenta dávají nám všem podnět k přemýšlení o jeho významu v našich i evropských dějinách: čím působil v minulosti, oč usiloval, čeho docílil i co se mu nepodařilo a proč, čím působí na přítomnost a tím i na budoucnost.

Každý Čech a Slovák, který uvažuje o podmínkách naší národní existence, hledá v zásadách a skutečích Masarykových radu a příklad pro svou spolupráci na osudu národa. Vidíme, že Masaryk vykonal mnoho už za Rakouska — připomeňme si jen jeho boj rukopisný, aféru Hilsnerovu a proces záhřebský a Friedjungův. I když je pravda, že politický útisk za Rakouska nelze srovnat s dnešním režimem teroru v naší vlasti, mohou ti našinci, kteří tam žijí dosud nezatčeni — na svobodě tam není nikdo — čerpat z Masaryka mnoho poučení, a to povzbuzení i výstrahy, o tvorbě a obraně nejdůležitějších nehmotných statků národních v prostředí, rozleptávajícím národní, ba vůbec lidské hodnoty buď útiskem nebo lákadly osobního úspěchu. Taktika stejná za Rakouska jako za Sovětů — jen v prostředcích je teď surovější a ve stupni mnohem, mnohemhorší. My v emigraci se zamýšlíme zvláště nad tím, co Masaryk dělal v exilu, jak to dělal a čeho docílil. Snad každý z nás četl Světovou revoluci, a tak ví, za jakých poměrů odjížděl Masaryk z vlasti, s jakým záměrem, s jak nepatrnými prostředky, z počátku takřka bez pomocníků. Četli jsme o překážkách na něž narazil a jak je zdolával za pomoci krajanů acizinců, kteří znali jeho politickou činnost před válkou a vážili si ho pro jeho zásluhy, světový rozhled a odvalu.

Masaryk v exilu teprve uváděl svou vlast na světové forum. Na jaké nepochopení, na jakou ignoraci narážel, to ukazuje výrok anglického ministerského předsedy Chamberleina v parlamentě ještě v době mnichovské krise, že v případě Československa jde o zemi téměř neznámou.

Masarykovi v exilu se podařilo podat světu českou otázku jako součást evropského, ba světového problému, neboť přesvědčil evropské i americké státníky o zájmu jejich národů na osvobození národa našeho a na novém uspořádání Evropy.

Masaryk nám za první světové války nastrádal velký poklad ve světovém veřejném mínění, a stále jej rozmnožoval za svého úřadupresidentského. Svět znal Československo hlavně jako zemi Masarykovu.

My jsme zdědili po Masarykovi tento poklad — teď zmenšený našimi vlastními i cizími chyby za druhé světové války i po ní. Nyní je na nás, abychom touto hřivnou rozumně a čestně hospodařili, abychom jednou mohli složit účty z toho, co jsme jí vytěžili pro svůj národ a pro ostatní svět. Také my podle příkladu Masarykova musíme naši národní otázku chápat jako součást uspořádání světového. Musíme si být vědomi toho, že bude-li se demokracie svět stejně mylně jako za krise mnichovské domnívat, že jde pouze o nás, nehne

pro nás prstem ani ve válce studené . . . a zvlášť bude-li některými událostmi uváděn v omyl, že jsme si svou situaci zavinili jen a jen sami, jakoby Teheran a Jalta neznamenal nic.

Co však značí *obsahově*: podávat československou otázku jako součást problému světového? — Zajisté se tím nemíní poukaz na zeměpisnou polohu Československa s metaforickou, u nás tak oblíbenou přízdobou »srdce Evropy.«

Uznáváme-li po příkladu Masarykově, že je potřeba dostat československou otázku do veřejného mínění civilisovaného lidstva jakožto záležitost významu světového, musíme sami chápat a světu podávat nerozlučnou souvislost politických zásad, idejí mravních a poměrů hospodářských našeho národa se zásadami a institucemi politickými, právními, mravními a poměry hospodářskými, v nichž a jimiž žije ostatní civilisované lidstvo. Jen tak pochopí jiné národy svůj zájem na našem osudu.

Naše metoda v práci zahraniční nemůže záležet v pouhém kladení našich požadavků a v stavbě našich národních programů. Málo bychom pořídili s formulí: »My potřebujeme«, »My žádáme« a pod. (Na př. federalisaci Evropy.) Náš apel na pomoc druhých by měl být: »Ve Vašem zájmu jest, abyste . . .« Tento zájem druhých musíme jim ukázat a dokázat přesvědčivými argumenty. Oni mají o svých zájmech svoje mínění a mají pro ně svoje důvody, a to ne liché. A proto nežli přijmou naše názory o svých pravých zájmech a naše důvody pro ně, dobře si je přezkoumají.

Z toho pro nás plyne: nestačí nám, abychom dobře rozuměli zájmům svého státu, nýbrž musíme zevrubně studovat také zájmy těch států, v nichž pracujeme, a v nichž se obracíme jak k jejich politikům, tak k jejich veřejnému mínění. To je nepochybně jeden z předních úkolů naší mladé generace v exilu. Co se při tom naučí, budou moci dobře potřebovat i později, po obnovení demokracie ve vlasti.

Náš národní zájem je, abychom se stále cítili členy velkého společenství kulturních národů, spolupracovníky na jeho historickém díle v oboru duchovní i hmotné kultury, spolunositeli jeho risik a účastníky jeho úspěchu. Toto společenství civilisovaných národů není pouhým součtem skupin fyzicky existujících vedle sebe, nýbrž je to společenství duchovních — intelektuálních i mravních — hodnot, jejichž členové se vývojem stále pevněji sdružují na podkladě svých existenčních zájmů. Do tohoto společenství se národy nepřihlašují usnesením svých parlamentů a podpisem nějaké charty, nýbrž — možno-li tak říci — vrůstají do něho postupem svého kulturního vývoje, který vedli jejich největší mužové a ženy. Z toho společenství pak odpadají národy také bez formální výpovědi — když se vzdají oněch spojujících zásad a hodnot společenského života. — V tom je ten rozkol mezi Západem a Východem.

Náš dosavadní národní vývoj nás přivedl do společenství civilisovaných států, jež spojovaly zásady demokracie — svobody myšlení, projevu a sdružování, svobody vědy, snášenlivosti, právního řádu na principu rovnosti před právem a organizace hospodářské na zásadě osobní svobody.

Nesmíme si zapírat, že naše posice v tomto společenství kulturních národů byla otřesená hrubými křivdami, jichž se dopustili členové našeho národa při t. zv. odsunu Němců, a pak porušováním lidských práv v našem státě po osvobození z nacistické okupace a zvlášť po

komunistickém převratě v únoru 1948. Ty nelidské způsoby persekuce politických odpůrců, absurdní procesy soudní, justifikace bez slyšení obviněného, okrádání a loupení při t. zv. znárodnování, duševní znásilňování mládeže ve školách, lhaní a podvádění veřejnosti tiskem a rozhlasem — to přece provádějí lidé naší krve! Zapírat to nemůžeme.

V kampani rukopisné Masaryk vystoupil proti lži, která měla podle mínění mnohých vlastenců zvýšit sebevědomí našich a úctu cizinců k našemu národu. V aféře Hilsnerově potíral Masaryk vulgární pověru o rituální vraždě, již bylo využito k odsouzení člověka, proti němuž mluvily jen indicie. Za procesu záhřebského a v aféře Friedjungově riskoval Masaryk všechno v boji proti lžím, podvodu a násilí ve »vysoké politice«. V prvních dvou kampaních měl Masaryk proti sobě většinu té části národa, která se zabývá věcmi veřejnými. Členové naší generace, která poznala Masaryka teprve po jeho vítězném návratu z první války, stěží uvěří, že Masaryk býval nejvíce nenáviděným člověkem v našem národě.

Jeho »mocenskými prostředky« byla objektivní pravda, jeho svědomí a odvaha. Nepřátel se nelekal a na množství nehleděl. Byl přesvědčen, že náš národ bude žít, jen když odmítne lež a bude hledat a hájit pravdu — »Padni, komu padni« — a když nepřipustí křivdu ani když se zdá, že přinese prospěch tomu, kdo ji páše nebo připustí. Jako sám žil, tak i národ vedl k tomu, aby žil »pod zorným úhlem věčnosti«.

Kéž nás příklad Masarykův řídí tak, jak on kdysi vedl své spolupracovníky v exilu a legionáře až k šťastnému návratu do vlasti.

Josef Macek

ÚVODEM K MASARYKOVÍ

Oslavy stého výročí narozenin T. G. Masaryka jsou za námi a z oslavných článků, řečí a vzpomínek vynořuje se stará otázka: Jak vlastně lidé Masarykovi rozumějí a — nerozumějí? Nepochybujeme o upřímnosti obdivu, respektu a sympatií k Masarykově osobnosti; Jsou skutečné. Známe však vskutku Masaryka? Rozumíme mu? Je živý v našem myšlení a jednání? Tyto pochybnosti jsou zesilovány známými fakty: Sebrané spisy Masarykovy nebyly vůbec vydány; literatury o něm je spousta, málo však věcí hodnotných; i jeho blízcí, dlouholetí přátelé duchovně byli mu vzdáleni; měl mnoho posluchačů, ale jen jednoho filosofického žáka, E. Rádla; jeho dílo se málo studuje, opakují se ponejvíce jednotlivé myšlenky, často jen hesla. I jeho kolegové z řad vědců, filosofů, politiků jsou nad ním v rozpacích. V jistém smyslu právem. Věda nehodnotící, žijící ze sebe, hluchá k našim bolestem a starostem, není vědou Masarykovou. Je známý jeho výroko tom, že nenapsal ani řádky, kterou by mu nebyl život sám diktoval. A jako filosof Masaryk neměl mnoho smyslu pro filosofii, která hledá originální řešení abstraktních, knižních problémů, nemajících nic společného s našimi denními starostmi. Sám nehledal originalitu, nýbrž pravdu. Politika, jejímž cílem je jenom moc, získaná a udržovaná všemi prostředky, už dokonce nebyla politikou Masarykovou. Odtud ty rozpaky odborníků. A díváte-li se po lidech, kteří se Masaryka dovolávají, piší o něm, řeční, nezabavíte se dojmu, že při nejlepším vůli jdou mimo něj. Podivná to věc!

I jest otázka: Proč je tomu tak? Jsou jisté závady formálního rázu, dané povahou Masarykových spisů, obtížných přes zdánlivou lehkou srozumitelnost. Nejsou dost vypracované, neboť nebyly mu cílem, ale jen prostředkem k boji, a mnohé zůstaly nedokončené. Ctenář se někdy nedostane přes název. Vzpomínám, jak jsem si dlouho nemohl srovnat, proč Ideály humanitní pojednávají o myslitelích jako Marx, Schopenhauer, Stirner, Nietzsche, když podstatou humanity podle Masaryka je účinná láska k bližnímu ve smyslu křesťanském. Vlastní obtíž s Masarykem jest ale jiná, v podstatě jeho lidské a filosofické osobnosti. Chceme-li mu skutečně porozumět, musíme se dobrat k jeho jádru, z něhož, jak tomu jest vždy u filosofů, celé jeho myšlení jako z ústředního ohniska dostane své vlastní osvětlení. Nebude asi pochyb o tom, že tímto filosofickým centrem je u Masaryka to, co nazývá pravdou, která tvoří stálý, spodní ton všech jeho spisů, celého jeho života. Co však je pravda Masarykova?

Uvedme nejprve některé její znaky! Pravda podle Masaryka nezjišťuje pouze, co je, ale odpovídá zároveň na otázku, co má být, co máme dělat. Tedy pravda morální. Všude a vždy závazná, vrcholná, stojí nad vědou, filosofií, literaturou, státem, národem, politikou, demokracií. Masaryk i ve svém vědeckém díle takřka se samozřejmostí — na rozdíl od tolika sociologů »objektivních«, nehodnotících — pronáší soudy ethické, pokládaje je za nutnou část vědy.

Je v povaze mravní pravdy, že je aktivní, jsouc výzvou k jednání, apelem na naši vůli. Ozývá se v ní vždy volání »na pomoc« spravedlnosti, právu a toto volání nenechává nás lhostejnými. Lež, bezprávi nás rozhořčuje, reagujeme alespoň slovy »To je lež! to nemá být! taková nespravedlnost!«, ale obyčejně nejdeme dále, zatínajíce pěsti jenom v kapse. Masarykova velikost je v tom, že »šel vždy dále«, do boje, za vítězství pravdy. Takto jest také rozuměti jeho slavnému heslu, které vepsal na svou presidentskou vlajku: »Pravda vítězí!«. Jistě neznamená, že pravda vítězí sama sebou, takže by stačilo prostě čekat na její vítězství, jako při bouřce sedíme pohodlně doma a čekáme, až se nepohoda přezene a slunce vysvitne. Spíše než konstatování fakta jest výzvou ke všem lidem dobré vůle, aby účinně pravdě pomohli — a potom zvítězí. Masaryk byl přesvědčen, že lidé rozumějí tomuto volání a mají vůli pomoci.

Masarykova pravda je konkrétní. Masaryk nehloubá abstraktně o tom, co je pravda, ale ukazuje ji na konkrétních případech: co dělat dnes, v této chvíli, v této situaci. Otázka po pravdě »vůbec« je známá otázka Pilátova, který, jak se praví, po odsouzení Ježíše řekl: »Co je pravda?« — a umyl si ruce. Snad se jí chtěl ukonejšit, jako se konejšil a myjí si ruce moderní Pilátové, opakující po něm tuto prý nezodpověditelnou otázku. Vidíme však, že chyba je právě v otázce samé. Kdyby se byl Pilát zeptal konkrétně: »Mám pravdu, jest spravedlivo, když nevinného člověka vydáme na smrt?« každé dítě mohlo dáti odpověď. Masaryk neměl rád takovéto všeobecné otázky. Viděl, jak se lidé za ně schovávají, uhybajíce se jasnému ano, ano, ne, ne, a tím závaznému rozhodnutí. I dnes se lidé ohánějí otázkami po revoluci, dějinách, vývoji, zatím co konkrétní otázky jsou: »Jest správné, spravedlivé pro odlišné přesvědčení tohoto vyhnat ze studia, onoho zbavit místa, toho poslat na nucené práce?« Pánové, nechte vývoj vývojem a odpovídejte na tyto otázky!

V Masarykově pravdě jde v posledním základu o rozeznávání mezi dobrem a zlem. Schopnost této prazákladní distinkce činí lidi lidmi. Smažte tuto hranici a lidé budou páchat zlo s dobrým svědomím, vlastně bez něho, což je počátek konce člověka, alespoň člověka, jak ho znaly dosavadní dějiny lidstva. Masaryk nefilosofuje o pod-

statě zla, ale nachází je ztělesněno v násilí, ať fyzickém, které znásilňuje tělo, ať duchovním, znásilňujícím duši. Nejrozšířenější formou duchovního násilí jest Masarykovi lež ať individuální, ať kolektivní, organisovaná často v tak zvané propagandě. Lži, násilí duchovnímu platil jeho boj v prvé řadě, proti němu bojoval neúnavně a důsledně, věren své zásadě, že zlu nutno odporovati vždy a všude a je-li třeba i železem.

Vraťme se nyní k původní otázce: Cím je Masarykovi pravda? Masaryk sám je zodpovědným výrazem víry ve skutečnostmorálního světa, jehož je pravda součástí. Mravní svět — to jest pravda, spravedlnost — jest, a působí prostřednictvím lidí, kteří jej chápou — ten více, onen méně — a podrobují se mu. Pravda jako absolutní imperativ jest jedna, pro všechny lidi stejně závazná, jak pro jednotlivce tak pro kolektiva. Masarykovi skutečnost mravního světa jest podložena vírou v Prozřetelnost a jí daný světový řád. Masaryk o Prozřetelnosti mluví zřídka, pravdy však se dovolává stále. Nefilosofuje o ní, nehledá její metafysiku, je pro něho prostě faktem, který nachází na konkrétních případech. Není moralista nekáže, nepřikazuje ani nezakazuje, jenom pravdu ukazuje, spoléhaje, že najde cestu k naší mysli a k našemu svědomí.

Velmi příznačné pro něho jest spojení absolutní pravdy s konkrétní situací. V podstatě jeho ethické osobnosti a v jeho »metodě« jest stálé úsilí vidět věci časné v perspektivě věčnosti, sub specie aeterni tatis, jak rád říkával. »Věci časné« to je svět kolem nás, denní naše úkoly, před které jsme postaveni a které máme splnit sice pro tento svět, ale tak, aby obstály v perspektivě věčnosti, s hlediska pravdy věčně platné.

Osobním výrazem pravdy a smyslu Masarykově je opravdové vlastní přesvědčení, které tvoří mravní páteř člověka, umožňující mu, aby pevně rozkročen na této zemi obstál čestně v životním zápasu. Ne fanatismus, ne slepá víra, ne převzaté nebo zděděné formule, ale odůvodněné vlastní přesvědčení, o to jde v životě! A to Masaryk neustával zdůvodňovat: buď pevné přesvědčení a život důsledný, pevný a silný, nebo rozkolísanost myšlenková, mravní i životní. Tomuto učení teprve dnešní doba rozpoutaného běsnění dala plný relief. Nepostavíte-li proti jejím infernáním silám jako jednotlivci své absolutně pevné přesvědčení, neobstojíte.

Masarykova pravda vedla celým jeho životem tak pevně a neúchylně, jako by byla přímo vetkána do jeho osobnosti. Vzpomeňme jen příhody, uvedené v Capkových Hovorech! V revoluční Moskvě, za střelby na ulici Masaryk hledá útulku v hotelu Metropol. Před ním zachráni se v něm jiný člověk, ale než Masaryk doběhne, zabouchnou vrata. »Tluču na ně a volám:«Co to děláte, otevřte!«»Jste náš host « volal na mne portýr. »Jinak vás nemůžeme pustit, máme obsazeno.« Nechtěl jsem lhát, tož jsem na něj vykřikl: Nedělejte hlouposti a pusťte mne!« On se zarazil, a pustil mne dovnitř.«

Postavte proti tomuto vyprávění jinou epizodu. V nedávno vyšlé knize »God that failed« vypráví bývalý komunistický italský vůdce, známý spisovatel Silone, jak na předválečné schůzi Kominterny v Kremlu, když jeden anglický delegát v diskusi namítl »Ale to by byla lež«, celé shromáždění se rozchechtalo nad takovouto naivností smíchem, jakého snad Kreml do té doby neslyšel.

Tuto jsou dva světy. Tam to »nechtěl jsem lhát« — i za cenu vlastního života, zde lež jako samozřejmost. Avšak neklamejme se! Ten chechtot jde dnes celým světem, ne sice v této neomalené formě, ale jako skeptický úsměv, který zahrává na tak

mnohé tváři. S tímto úsměvem na rtech, s tou skepsí v duši vůči pravdě nelze přistoupit k Masarykovi. Jaké pak tu porozumění, když základní předpoklad pro nás chybí! Jestliže pravda nevládne světem, co zbude z vlastního smyslu České otázky Jana Husa, Ruska a Evropy, z Masarykova učení o humanitě, demokracii, smyslu dějin? A čím nám bude Masarykova osobnost než museálním předmětem obdivu, místo aby byla stálým pramenem mravního života? Bojím se, že i naše emigrace, třebaž okázale staví Masaryka na svůj štít, ve své velké většině »vzývá ho jenom ústy, ale srdce její daleko je od něho.« A tak místooživující síly Masarykovy osobnosti, která by mohla dát vlastní ethos a mravní pathos našemu zápasu, zbývají jen tu a tam nějaké ty citáty a příležitostné oslavné články a řeči, kterými se má zakryti nahota naší vnitřní bezideovosti a duchovní bezradnosti, s nimiž se potácíme v dnešním světovém zápolení.

Jiří Pohanka

ÚVAHA NEJUBILEJNÍ

Letošní 7. březen dal opět jednou podnět k sepsání stovek více méně zdařilých slohových cvičení; nevíme přesně jak tomu bylo doma, ale exilem si budme jisti. Byl uctíván president Osvoboditel, první hlava čs. státu; oslavujeme jeho, mnozí slavili sebe sama.

Pro ty, kteří ani při této příležitosti se nechtějí účastnit davového nošení dříví do lesa, se nezbytně musí postavit otázka: »Co pro tebe znamená Masaryk? Jaký Masaryk je ještě živý? Co může dát dnešku a zítřku? Je samozřejmé, že taková otázka nemůže mít ráz otázky řečnické, na niž po krátké odmlce bývá kladena pohotová a sugestivní odpověď. Dlouhý a událostmi bohatý život toho, jenž se narodil jako syn panského kočáře a skončil jako stavitel demokratického státu, se vymyká takovému prostoduchému zacházení. V československé vědeckopolitické literatuře hledáme prozatím marně dílo, které by se, alespoň s částečným úspěchem, pokusilo zodpovědět dané problémy. Snad příliš záhy nahradil Masaryk triumphans Masaryka bojujícího.

Nikoli to majestátní dohořívání vel-

kého života v komnatách českých králů, nýbrž horečná a všestranná aktivita neznamého profesůrka někdy v letech osmdesátých a devadesátých překypuje impulsy, které hledáme a potřebujeme, obraťme svou pozornost k Masaryku bojovníkovi. V Capkových »Hovorech« je pasáž, ve které se Masaryk přiznává, že jeho první dojmy z Prahy byly velmi nepříznivé — a též, jak se z počátku cítil cizincem v českém kulturním prostředí. Stojí za uváženou, jak pomalu a bolestně probíhal proces vrůstání Masarykova do českého mikrokosmu! Narozen na periferii národního území, nevyvíjel se Masaryk tak, aby češství pro něho bylo samozřejmostí — to jeho silácké vykuřování cigaret v národních barvách před Prušáky v šestašedesátém je poměrně izolovaný fakt. Kolik okolností v době jeho mládí a dospívání napomáhalo tomu, aby nadaný hoch se národu docela odcizil — vzpomeňme jen příkladu jeho vrstevníka Karla Kautského! Zdomácnění ve vídeňském prostředí, sňatek s cizinkou, intenzivní styk se Západem, vědecké vyhlídky . . . Co proti tomu mohl poskytnout zápečný provincialism

pražského měšťáctví? Nemyslím, že by T. G. M. tragickou otázkou H. G. Schauera řešil a rozřešil tak jednoduše.

Zvoliv nakonec Prahu a nepřítel medonosnou posici extraordinaře na české universitě, rozhodl Masaryk mnohem víc než o pouhém budoucím působišti — poměry do kterých přišel, vyburcovaly ho k zápasu. Stal se vědomě a o své vůli buditelem a obroditelem.

Praha let osmdesátých! Velikáni jsou mrtvi, Palacký, Havlíček, Němcová, Erben, Smetana — to, co se třpytí na národním horizontu, jsou »dii minorum gentium«, modly *malého* národa. Nadlidský zápas Probuzení byl v té době již vyhrán, existence již zajištěna — vlna sebeuspokojení se rozlila po českém prostředí — faiácká selanka pronikla národním životem. Já jsem Cech a kdo je víc . . . Nebylo by ovšem správné představovat si tehdejší poměry příliš poklidně; zápas směrů, politických i kulturních, byl hlučný a urputný; leč právě v tom, jak se bojovalo a oč se bojovalo, se zračilo jádro naší malosti a ubohosti. Protiklad Staročeství a Mladočeství, který tehdy v celé politice dominoval, se nezakládal na žádném opravdu zásadním rozporu politických visí, nýbrž na rozdílnostech taktických a osobním nedařem; prvky ideové, které nebyly o mnoho víc než ideologickou kulisou, byly do »programu« přiměšovány až dodatečně. Nebylo vyvrážděného, kultivovaného a realistického konservatismu; liberalismus, jaký u nás kvetl, byl spíše synonymem pro ideovou laxnost, povýšenou na princip. Novinářské souboje, diskuse a polemika byly snad na nižší úrovni než v trapném mezidobí t. zv. Třetí republiky. Klasický příklad, i když z doby o maličko pozdější: Když F. L. Rieger dohodl s českými Němci t. zv. punktace, byl us-

pořádán na oslavu ujednané dohody malý banket, při kterém se také pilo. Národní listy uvedly tuto skutečnost pod nadpisem: »Dr. Rieger za láhev koňaku prodal národ!«

A do takového prostředí přišel Masaryk. Záhy, s několika mladými vědci, rozvinul kampaň proti Rukopisům, které tehdejší věda musela prohlásit za neumělý padělek. Nešlo ani tak o problém pravosti, ten byl zřejmý od počátku též mnoha obhájcům fals, jako o fakt, že tváří v tvář »odvěkému« nepříteli bylo rukou svatokrádežnou dotčeno národní palladium, že bylo zasaženo to, v co bylo tak příjemno věřit. Obrana, která na vědeckém poli neměla nejmenší naděje na úspěch, vytáhla do boje s demagogií a zrádčováním. Rozhořčení filistři neútočili na ideu, nýbrž na její nositele, usilující je zničit existenčně. V několika případech byli kacíři uštváni až k smrti, na příklad mladý nadějný filosof Dr. Matěj Opatrný. Byl to Masaryk, jenž v urputném boji postavil *ethický* imperativ poznání pravdy a vědeckou při povýšil na politicko-mravní problém. Odvaha k nepopularitě, k novým aspektům a cestám, odhodlání zúčtovat se lživými, »všeobecně platnými« polopravdami, nebojácnost mluvit zpříma a volit poctivé prostředky, toť masarykovský ethos — životodárný a inspirující.

Bylo mnoho kampaní, které do roku 1914 Masarykovou iniciativou zčeřily hladinu našeho bahnitého rybníčku; mnohokrát protivníci, za souhlasu převážně většiny národa, dštili síru a oheň na hlavu nenáviděného Masaryka — malá realistická skupina, která ho podporovala při očistném díle, třebaže nemohutněla počtem, sílila významem a vlivem.

Zel, není nám dnes, po desetiletích, možno nekonstatovat, že přes krásnou

mravní velikost svého boje Masaryk vítězství, definitivního vítězství nad českou zápečností nedosáhl. Nebylo možno na trvalo udržet v harmonii vědeckou ascribii a nezbytnou a osvětitelskou práci; vychovávat a poučovat národ, neúmorně a neúnavně stále propracovávat jeho program, zároveň řešit tytéž problémy s hlediska širšího, všelidského, provozovat politickou praxi a vědecky tvořit — to je tak nadlidské, že nikdo nemůže Masarykovi vytknout, že to nedovedl. Neměl rovnocenných spolupracovníků ani odpůrců ani kritiků. Jediný, po mém soudu kongeniální duch, F. X. Salda, byl samotář, do politiky aktivně nezasahující; příliš velkou část jeho činnosti absorbovala literární činnost.

Chyběl ekonom a sociální politik, který by vypracoval sociálně-politické

stránky českého programu, chyběl historik, který by pomohl odstranit lapy Masarykovy filosofie českých dějin. Ti, kteří kdysi kacéřovali a uráželi, sklonili se před výmluvným argumentem úspěchu a moci; staří realisté, kdysi obrazoborci, vystoupili na trh s mythem svého fabrikátu, mythem masarykovským. Duchová revoluce zkornatěla v legendu.

A tak dnešní degenerovaný pseudo-masarykismus, jakožto oficiální ideovou okrasu organisovaného partajního ducha, v exilu dožívajícího, nutno ve jménu budoucnosti a duchovního zdraví národa neúprosně napadat a potírat. Je to odporný podvrh, zneužívající Masarykova jména jako ochranného štítu. Nebojme se uvěřit, pravý Masaryk nám pomůže.

Albert

»VŠICHNI LIDÉ JSOU NEPRÁTELE...«

Zeptáme-li se, co je podstatou vleklého zápasu mezi oběma velkými politickými tábory ve světě, dostane se nám často odpovědi, že tu spolu zápolí individuální a kolektivistické pojetí života a společenského uspořádání. Dále se zpravidla neuvažuje. Téměř mechanicky se v naší mysli ztotožní individualismus s demokracií a kolektivismus s komunismem a podle toho i rozdělíme své sympatie.

Věci však nejsou ani zdaleka tak jednoduché a v myšlenkovém postupu, který jsme tu naznačili, se dopouštíme dvojího zkreslování. Západní civilizace která se brání proti smrtelnému nebezpečí není vybudována na individualistické zásadě, nýbrž se pouze snaží zachránit se touto zásadou. To, co nazýváme

komunismem, tedy poslední a nejmodernější projev věčného nebezpečí totality, pak vůbec není kolektivistické, jak se pokusíme dále ukázat.

Podívejme se blíže, co je individualistické pojetí společenského uspořádání. Nemusíme mnoho samostatně přemýšlet; obsáhlá literatura za posledních sto padesát let zabývala se touto otázkou velmi svědomitě a se všech možných hledisek. Nechybíme, jestliže místo »individualistický« ve společenské oblasti dosadíme »liberalistický«. Liberalismus hospodářský i politický pojímá společnost jako shluk samostatných jedinců, sledujících — nezávisle jeden na druhém — pouze své vlastní cíle. Společenské uspořádání pak vyplývá spontánně ze souladu všech

dílčích zájmů. Stoupenci liberalismu uzavírají z tohoto předpokladu dvojím způsobem: jednak zásadu svobodné hry individuálních cílů *doporučují* jako prostředek k řešení všech společenských otázek, jednak tímto způsobem existující skladbu společnosti *vykládají*. Svobodná hra sil je v podstatě společnosti dána, řešení není tedy nic jiného, než obnova přirozeného stavu, který byl nějakým umělým zásahem porušen.

Zdá se, že nejdůležitější je otázka výkladu společenských skutečností, a otázka liberalismu jako metody a programu z ní vyplývá. Při objektivním studiu společnosti však vidíme, že liberalistický výklad je nesprávná hypotéza. Je neuvěřitelné, že po pět generací lidstvo přijímalo názor na společnost jako neorganisovaný zástup bytostí, sobě cizích, a že nikdo nepodstoupil námahu, aby se zabýval skutečnými vztahy. Teprve v posledních několika letech, během druhé světové války a po ní, se objevuje literatura, která zkoumá tuto otázku zblízka a z větší hloubky. Po celých těch sto padesát let však společnost existovala s celým svým jemným mechanismem sociálních závislostí, i když si to nikdo neuvědomoval, a rostla jako dříví v lese. Nemáme zde místa, abychom mohli podrobně popisovat postup bádání a cestu k našemu závěru a proto podáváme jen závěr sám: Zádná společnost nebyla nikdy vybudována na bezvládné změti křížících se zájmů jednotlivých lidí. Základem každého sociálního útvaru, který kdy v historii existoval, jest *spolupráce*. Liberalismus se marně pokouší vysvětlit spolupráci jako mechanický výsledek souhry nebo srážky dílčích cílů. Spolupráce má totiž dvě stránky: srážkou dvou zájmů se vytvoří pouze napětí. Spolupráce je pak vědomá a záměrná reakce na to-

to napjetí, jež není nijak samočinná nebo přirozená. Jsou i jiné reakce: boj až do zničení, ústup nebo nečinnost obou stran.

Svobodná souhra tříště osobních cílů základem společenského uspořádání nejenže nikdy nebyla, nýbrž ani být nemůže. Tato zásada, jevící se v hospodářské oblasti jako naděje na zisk, mohla obstát jen potud, pokud trvala spolupráce, nebo pokud ji bylo možno zásadou podepřít. Liberalismus byl v poměru k feudálnímu zřízení pokrokový v tom smyslu, že v oboru hospodářském přinášel průmyslovou organizaci výroby podmínky pro širší spolupráci. Z počátku celkem nevadilo, že jeho výklad společenské skutečnosti byl obrácený vzhůru nohama a že budoval podmínky pro spolupráci jen tam, kde byla naděje na zisk. I tak dosáhl výbojů, které si zasluhují obdivu; ježto však neporozuměl tajemství těchto výbojů, vtiskl jim od počátku pečeť chaotičnosti. Připsal své úspěchy zásadě bezohledného shonu za individuálním prospěchem, která spolupráci může nanejvýš rozložit nebo ztížit. Zatím spolupráce trvala dále, nepěstována, zanedbávána, ve stadiu osmnáctého věku. Složitým problémům dneška se její struktura již přizpůsobit nedovede: musila by být mnohem širší a v mnohém ohledu by musila úplně změnit svou povahu; nestačí spolupráce toliko průmyslová, i zemědělství se musí organizačně modernisovat, spolupráce se nesmí zastavit u státních a národních hranic, nýbrž musí být světová. Hlavně však nemůže být nadále jen neuvědomělá a nemůžeme jí dokonce klást překážky do cesty mylnou interpretací problémů.

Zdá se tedy, že v současné krizi bude pokrokem a východiskem prostředek, který v nových podmínkách znovu zajistí lidskou spolupráci. Fašismus i ko-

munismus našly mnoho spojenců mezi poctivými jednotlivci, kteří více méně podvědomě cítili úzkost z postupného rozkladu solidarity a nakonec v zoufalství připustili i násilí jako prostředek k jejímu udržení. Násilí však nemá tvořivou moc a v oblasti spolupráce působí zhoubně, protože je samo jejím vlastním protikladem. Obě dosud známé alternativy totality prozrazují svým poměrem k člověku, že nejen o důležitosti, nýbrž řekl bych, ani o existenci spolupráce nemají nejmenší potuchy. Fašistický důraz na »disciplínu« je jen nedůvěra k svobodné vůli jednotlivcově a proto mu možnost tvořivé solidarity ani nenapadne. Komunismus je v tom směru ještě systematictější, tak jako na druhé straně je důsledným rozvedením liberalistické teorie o společenské skladbě. Celá poučka o třídním boji není než jiné znění stejné myšlenky; místo bezhlavého úsilí všech jedinců o nejrůznější cíle se obraz zjednodušuje součtem bezhlavých zájmů uvnitř několika tříd; zájmy samy jsou však stejně bezhlavé a jejich shlukování stejně bezděčné a proto výsledkem je opět boj všech proti všem. Kolektivismus v komunismu je jen zdánlivý. Komunismus spolupráci v pravém slova smyslu vůbec nebuduje tak jako o ni neusiluje liberalismus. Rozdíl je pouze v reakci na výsledek. Tam, kde liberalismus v naivním překvapení, že selhává to, oč se nikdy nestaral, skládá bezmocně ruce v klín, komunismus v záchvatu bezmocného vzteku sahá k násilí.

Budeme-li pracovat vědomě k obnovení a rozšíření společenské solidarity, budeme tím bojovat na hlavní frontě proti komunismu. Podaří-li se nám najít prostředky k jejímu vzkříšení, roztaže nejen komunismus, nýbrž i celá totalita, jejímž dočasným projevem komu-

nismus je, jako sníh na slunci. Práce taková bude ovšem zdlouhavá a obtížná a již pouhá příprava k ní si vyžádá značné námahy. Které prostředky spolupráci úspěšně oživí, nemůžeme proto ještě spolehlivě říci. Jedno je však jisto nade vší pochybu: každé úsilí v tomto směru bude vědomé a nic nemůžeme spoléhat na spontánnost. V zápase proti komunismu nejsou tedy liberálové našimi pravými a spolehlivými spojenci.

Nejsou jimi i z jiných důvodů a v jiných oblastech společenského života. Zatím jsme hovořili jen o hospodářské a politické stránce. Totéž však platí i v oblasti psychologické a mravní. Komunistické a fašistické pohrdání člověkem vzbuzuje náš hněv a odpor. Je-li však omyl společný, musí nést i podobné ovoce. A vskutku vidíme i v liberalistickém pojetí osobních vztahů a jeho praktických důsledcích mnoho, co vzbuzuje podobné pocity. Zásada »nechť se každý stará o své« znamená stejné pohrdání bližním. Málo na tom změnil okolnost, že liberalismus přiznává právo pohrdat druhými každému, kdežto fašismus jen vyvolené třídě nebo rase. Společenská skutečnost se však hlásí o své; každodenně a na každém kroku se nám připomíná, ať chceme či nechceme, že nežijeme ve vzduchoprázdnu, že jen spoluprací druhých je nám dána možnost dožití zítřka. Nechceme-li se ani potom vzdát individualistického postoje, nezbude nám, než pokládat ostatní lidi buď za nástroje nebo za nepřátele.

Lidé, kteří pokládají své bližní za »cizí«, za »konkurenty«, což jsou jen jiné výrazy pro pojem nepřítel, opravdu nemohou být našimi spojenci v současném boji. Vždyť nepřinášejí nic jiného než náš odpůrce a kdybychom jim pomáhali do sedla, připravovali bychom ve

vzdálenější budoucnosti situaci, kdy by totalita zcela nevyhnutelně musila přijít jako jediný, byť zoufalý pokus zvládnout chaos, který by vytvořili. Nemáme velikou radost z toho, že v našem táboře je hodně těch, kteří už »měli dost toho zasahování státu do jejich soukromých věcí« jen proto, že to bylo zasahování a bez ohledu *jaké*, kteří litují, že byla odstraněna soutěž ne proto, že tím byla snížena úroveň výroby a služeb, nýbrž proto, že zmizela možnost urvat si z výsledků společného úsilí co největší kus a odnést si ho stranou. Jsou vlastně nešťastní: jim — stejně jako komunistům — úplně uniká pravda, že spolupráce přináší blaho, nejen svými hmotnými výsledky, nýbrž že je sama o sobě podmínkou lidského štěstí.

V exilu, ve válce, ve vězení a v koncentračních táborech se velmi mnohým z nás postavila tato pravda přesvědčivě před oči a přece málokdo porozuměl: naše utrpení nebylo ani tak způsobeno nedostatky hmotnými, jako odříznutím od ostatních bytostí, znehodnocením naší existence, protože jsme nemohli dále spolupracovat.

Zatím je skutečnost ponurá. Ohrožená západní civilizace dál přijímá za hnací sílu společenského dění strach

všech přede všemi a válku všech proti všem, dál se smrtelně ochromuje. Ve válce ovšem platí vojenské řády a disciplína. Kdo vyvolává ducha totální války, musí přijmout i přiměřený druh organizace společnosti, kde válka zuří, tedy totalitu. Totalita je soustava naprosto logická, kdyby tento první předpoklad byl správný. Avšak není; stav naší civilizace není permanentní válka a všichni lidé nejsou nepřátelé. Kdyby tomu tak bylo, celý svět by zahynul dříve, než by měl možnost vyzkoušet všelék fašistického pořádku nebo proletářské revoluce.

Oživení solidarity a její rozšíření, přiměřené požadavkům dnešní krise, ovšem neznamena o nic méně než základní obrat v celém pojetí života. Budeme muset obětovat mnoho forem, mnoho práv, která jsme pokládali za nedotknutelná a kterým jsme mylně přikládali absolutní hodnotu; vedle toho revidovat a změnit mnoho jiných, jako svoboda, soukromý život a právo sledovat t. zv. individuální štěstí. Tichou, ale důslednou a tvrdou revolucí hlav a srdcí však jediné předejdeme vzpouře mrtvé hmoty s nejčernějšími vyhlídkami, již dávají jména revoluce jen odpůrci civilizace.

Mark Lennan

STUDIUM SOCIÁLNÍCH PROBLÉMŮ

Jedním z vážných nedostatků novodobého Československa byla skutečnost, že sociální problémy, zvláště ony, které byly vytvořeny válkou a poválečnými změnami, nebyly seriosně studovány. Velká většina české a slovenské demokratické inteligence se spokojovala oficiálním pojetím situace a nekriticky je přijímala tak, jak bylo formulováno pre-

sidentem Benešem a uznanými politikými a literárními předáky, nepokoušejíc se o hlubší a objektivnější analýsu tehdejší všeobecné situace a sociálního dění. Důsledkem toho byla řada nesprávných výkladů, pohybujících se mezi prostým omylem v popisu či hodnocení a ideologickým blouzněním o jakési jedinečné synthese mezi Západem a Východem.

chodem, kterou Československo předloží ohromenému světu. A dalším, tentokrát tragickým důsledkem této intelektuální nedostatečnosti byla naprostá desorientace a nemohoucnost československé inteligence (zvláště její starší generace) v okamžiku vyvrcholení politické krise.

Jednou z příčin této situace byl odklon převážné části české a slovenské politické a kulurní elity od masarykovské zásady o nutnosti poctivé a správné sociální analýsy a teorie pro správnou politickou praxi. Naši demokratičtí předáci v posledních dvou desetiletích se většinou spokojovali chvalozpěvy na Masaryka a opouštěli stále více hlavní zásadu jeho pracovní metody — snahu o objektivní a desinteresovanou analýsu a zhodnocení situace a společenského vývoje jako nezbytný podklad pro osvědčené spravování veřejných záležitostí. Upadali tak nevyhnutelně v pouhé politikaření ze dne na den, doprovázené oportunistickými racionalisacemi, které toto jejich počínání měly zastírat či ospravedlňovat. Následky se dostavily.

Důkladná analýsa a adekvátní teorie je nezbytným podkladem praxe ve všech oborech lidské činnosti. Bez ní jsou možné pouhé improvisace, které zvláště na sociálním poli nezřídka končí tragicky. Teorie často předběhne praxi a její důsledky, i když z počátku nebyly patrné, se ukáží později. Tak r. 1905 vyšla Einsteinova sociální teorie relativity, teorie tak abstraktní, že se zdálo, že nemůže mít významu pro praxi. A o čtyřicet let později vybuchla první atomová puma, k níž Einsteinovy rovnice daly podnět.

Nejinak je tomu ve společenských vědách. I ony se zabývají analýsami a teoriemi sociálního dění a na jejich pří-

nosu buduje osvědčený praktik, administrátor, soudce či politik.

Tato analytická a theoretická práce musí být jedním z hlavních úkolů československé inteligence v emigraci a mladší generace zvláště. Rozšíření intelektuálního obzoru, podněcené stykem s novým prostředím, nové zkušenosti a přímé spojení s duchovními proudy ve svobodném světě jsou nedocenitelnou pomocí.

Skutečnost se chce stát střediskem této činnosti, místem, kde se budou soustřeďovat výsledky studijní aktivity československé emigrace. Zajistí tím, že zkušenosti, studia a intelektuální činnost Čechů a Slováků v zahraničí vůbec neprijde na zmar, že výsledky jejich myšlení a práce budou tvořit organizovaný celek, který poroste a bude nabývat trvalé hodnoty, ať už se bezprostřední politická činnost československé emigrace bude vyvíjet jakkoliv. Z české a slovenské inteligence v zahraničí se tak stane kulturní jednotka, cosi jako universita, jejíž členové jsou roztroušeni po nejrůznějších místech zeměkoule a jejíž činnost bude přínosem a obohacením svobodné české a slovenské kultury, a doufejme i kultury vůbec.

Nedomníváme se, že nějaké přesné dělení studijních problémů má velký význam, může snad nejvýš sloužit jako jeden z podnětů k jejich ujasnění. Z podnětu *Skutečnosti* byl návrh takového dělení načrtnut a je k dispozici zájemcům. Studijní problémy se v něm rozpadají do dvou hlavních kategorií:

- 1) Obecná teorie sociální.
- 2) Rozbor vývoje moderní společnosti (nebo společností a jejich jednotlivých aspektů).

Do první skupiny náležejí obecné práce filosofické, psychologické, sociologické,

politické, právní atd., jako na př. obecná theorie osobnosti, sociální percepce instinktů, sociální struktury, rozbor teorií předních světových myslitelů atd. Do druhé skupiny patří analýsa sociálního, hospodářského, kulturního, politického vývoje moderních společností a jejich různě vymezených aspektů. Rozsahem sebe užší sociální problém zapadá někde do těchto kategorií a jeho popis a vysvětlení obohacuje lidské vědění. Obecnější theorie je nezbytným nástrojem pro správnou analýsu vymezeného sociálního problému a jeho důkladná analýsa je opět přínosem pro platnou obec-

nější theorii. Není snad třeba zdůrazňovat, že jakékoli dělení je pouhou pomůckou a že hlavní věcí je konkrétní poctivá práce.

Jsme přesvědčení, že v tomto směru leží přední úkol mladé inteligence v emigraci. Neplané politikaření, ani nařikání nad svým osudem, nýbrž poctivá práce mnoha lidí na různých místech, která se bude slévat ve společenský proud aktivního intelektuálního života a vzájemně se oplodňovat, je nejvyšším přínosem, který můžeme poskytnout.

H. J. Hájek

DNEŠEK A ZÍTŘEK DEMOKRACIE

Kdo si nevšimne své nemoci včas, umírá pravidelně nejen vlivem choroby, která jej zachvátila, nýbrž i vinou vlastní nedbalosti a bezstarostnosti. Je zajímavé, jak si téměř každý uvědomuje pravdivost této zkušenosti v životě soukromém a jak téměř nikdo ji nevztáhne na život veřejný. Obyčejně neplatívá pro národy morálka jedinců a státy se dovedou chovat způsobem, který by u jednotlivce vedl k označení slabomyslnost nebo šílenství. Tato dvojakost mravního soudu a iracionální rozeklanost úsudku i mravního smyslu v nás způsobila nemálo katastrof v dějinách a nesvědčí o velkém pokroku, uvědomíme-li si že ani v dnešním konfliktu není tomu lépe. Většinu lidí na západě obrazí zrcadlo světa zjednodušený obraz nebývalé účinnosti: jde o boj demokracie a totality, oč jiného může jít? Zvítězí-li demokracie, znamená to, že totalita bude vymýcena a naopak nastolena všeobecná demokracie, jaký jiný by mohl být výsledek? A demokracie se přitom více méně

kryje s USA a totalita s SSSR. Všem těmto milovníkům jasných, graficky jasných schemat by se zdálo nejvýše paradoxním, kdyby se někdo odvážil upozornit na možnost, že vyhrají Spojené státy a demokracie bude přesto ztracena. SSSR bude poražen a totalita přece ovládne svět. Jsou zajisté lidé, kteří podivnou logikou vyvodí závěr, že se snažím dát rovnítko mezi SSSR a demokracií, USA a totalitu. A přece se odvažují tvrdit, že blížící se válka může vyznít úspěšně pro Západ a tragicky pro demokracii, aniž mně jen na chvíli napadne ztotožnit Rusko s věcí demokracie.

Odstranění takového tvrzení vidím v rozkladu a stagnaci demokratických hodnot uvnitř demokracie samé, ve strachu a nejistotě myslitelů a státníků, ve faktické ztrátě demokratického ethosu v dnešním západním světě. Demokracii hrozí větší nebezpečí zevnitřku než zvenjšku. A vidět pouze nepřítele vnějšího může vážnost situace jen zvýšit a přivést do stadia, kdy zvítězivší nemocný podlehne chorobě, které dopřál dosti času k vyko-

nání díla, jež ignoroval, jemuž se usmíval a jež bez překážek dovršilo tak rychle, že dodatečné léčení se stane ilusorním a beznadějným.

Ideologie a víry bývají podrobeny dvojímu vývojovému procesu. Buď se vyvíjejí samotny, přizpůsobující se a krácejíce vždy onen potřebný jeden krok před měnicími se poměry, nebo, zůstávajíce v podstatě nezměněny, procházejí řadou postupných změn v myslích a srdcích lidí, jejichž názor na ně se mění. Zatím co v případě prvé ideologie je schopna udržet si dvojí sílu a způsobnost, dokáže vést a ovlivnit určitou společnost, v případě druhé lidé často z původního nadšení a zaujetí přetvoří obsah ideálu v rutinované, bezvýznamné opakování, že se může změnit v nechuť a konečně být smeteno ideologií novou. Obávám se, že tato druhá eventualita je právě případem demokracie, a mnoho náznaků nás denně varuje, napomíná a upozorňuje, že demokracie munifikovala natolik svůj prvotní elán, že se jeví spíše jako pouhá forma, jako šablona.

Německý filosof Franz W. Jeruzalem vydal se schválením americké okupační správy knížku, vysvětlující Němcům, co vlastně demokracie je. Definuje ji takto: »Demokratie ist ein Staatsform . . . Wie es im strengen Sinne Demokratie nur in Bezug auf den Staat, nicht in Bezug auf die Gesellschaft, die neben dem Staate steht, geben kann, so gibt es auch keine Demokratie in Bezug auf die besonderen Inhalte der Staatsgewalt. Das Was der staatlichen Tätigkeit wird durch die Demokratie nicht berührt, sie bezieht sich nur auf die Art und Weise, wie die staatliche Tätigkeit vollzogen wird. Eine Demokratie kann also liberal sein, indem sie etwa die Freiheit der Persönlichkeit in erster Linie zur Anerkennung bringt. Sie kann aber auch das genaue Gegenteil sein.« (str. 8)

Těžko je napsat větší nesmysl. Malá oprava však může z tvrzení p. Jerusalema učinit pravdivé konstatování trpké skutečnosti. Změní-li vyzývavý titul své knížky z »Demokratie richtig gesehen« na »Demokratie heute gesehen«, pak, bohužel, kdo se z nás odváží ještě předpokládat, že demokracie v dnešním světě neztratila svoji náplň, svůj mravní a ideový obsah, že se nestala tibetským modlicím mlýnkem, za jehož klapotu lidé žijí někde ve svobodě a jinde v otroctví? Napadne-li někoho, že definice p. Jerusalema je příznačná právě pro Němce, má nepochybně pravdu, v Novém světě však je tomu de facto nejinak.

Hledá-li někdo v Americe ideály Prohlášení nezávislosti a Ustavy, demokracii Jeffersona, Lincolna či Wilsona, najde ji nejspíše v museích a dějepřevách. Denní život, názory lidu, psaní časopisů připadají téměř nepostizeny a imunní vůči zdravé a silné ideologii demokracie. Myšlenková a mravní tresť demokracie procházejí pozvolným rozpadem, ideály, schopné vdechnout obětavost a dát nadšení »vyprchávají« a stávají se rutinérskými hesly, lid v existenčních starostech ztrácí zájem o řízení komplikovaných státních záležitostí (nejde-li náhodou o zvýšení mezd, snížení daní, cenové přesuny a pod.), vzdává se prakticky práva kontroly a zásahu a svěřuje věc demokracie do rukou úzké vrstvy profesionálních politikářů. Neexistuje pouze manažerismus v hospodářství, nýbrž v nebezpečnější a pro demokracii osudnější formě i v politice. Život politických stran se projeví jednou za delší období tím, že předáci spolku popijí ne počítané coctaily, projedí svá procenta z členských příspěvků a nazvou to konvencí. Před volbami jdou lidé na průvod dle toho, kde je víc faborů, masek a kde očekávají větší přiděl jídla a pití zdarma.

Rozdíl proti evropským zemím je hlavně v tom, že hlasy se kupují v jiné měnové jednotce, a jde to snáze, vzhledem k větší indiferentnosti. O zahraniční politice se mluví málokdy, a kdybychom se přece jen pokusili zařadit ji do duševního obzoru běžného Američana, pak dostaneme asi takovouto stupnici zájmových objektů: 1) dolar, 2) klub, jehož je členem, pravidelně již po rodičích, 3) hezké nohy slečny, kterou denně potkává, 4) sportovní klub, o němž musí denně pohovořit alespoň půl hodiny, 5) co dělat o weekendu,x) je to zatracené Československo v Evropě nebo v Asii? Na québecké universitě všichni jsou demokráty a většina soudí, že ideálním režimem je Francovo Španělsko.

Vládám mnoha západních států se daří neúmyslně výborná interpretace »demokratického ethosu«. Taktika je povýšena nad zásady a je snadné učinit z taktiky přímo nejvyšší a jedinou zásadu. Jak jinak si lze vysvětlit současné nadbíhání USA Francovi a Titovi? Jak jinak přetvořit katastrofální porážku v Číně ve vítězství, než poukazem na taktiku, zatím záhadnou i největším hlasatelům optimismu za každou cenu? A neukazuje selhání denacifikace mimo jiné i nepřipravenost a nezralost učitelů? A neustálé špionážní afery nenasměrují snad též naivnosti a nepochopení, jež může být osudným? Když jsme zvolili za symbol demokratického světa v letech nacistického zbrojení a příprav války deštník páně Chamberlainův, pak o deset let později demokracie prošla vývojem, který ji opravňuje k smyslu ještě výmluvnějšímu a »idealističtějším«: v době komunistického okupování jedné země za druhou podobá se světová demokracie pštrosu s hlavou v písku.

Přímá krise demokratického světa má řadu příčin sociologických, hospodářských, filosofických i náboženských,

jejichž analýze by bylo zapotřebí věnovat zvláštní studii nebo serii článků, rozbírajících jednotlivé aspekty. Není-li mi možné splnit takovýto obsáhlý úkol v jedné úvaze, shrnu její druhou část do přehledu snah a směrů, které nám dávají naději, že regenerace demokratického ethosu není utopií. Vítězství demokracie není podmíněno jen včasnou diagnosou, nýbrž i včasným léčením. Jak tedy vyhlížeji ozdravovací programy uvnitř demokratického tábora?

Jsou znatelný dva zásadní směry: jeden možno zkratkovitě pojmenovat restaurační a druhý revoluční. V tom smyslu totiž, že někteří čelí situaci způsobem, který nelze nazvat jinak než galvanisováním mrtvol, t. j. přejí si vyvolat záchvěvy, vzbuzující zdání života u řádů a institucí, které svým vývojovým stadiem jsou v rozporu s dneškem, patří minulosti. Tito nostalgici milovníci »starých dobrých časů« dovolávají se demokracie t. zv. klasické, založené na racionálním schematu lidského chování, na rovnosti absolutní, na duši člověka »od přírody dobré«, na ideálech, formulovaných ve Velké francouzské revoluci a v americké ústavě. Naproti tomu směr revoluční, u vědomí změn techniky, civilizace, způsobu života všeobecně, a naplněn zkušenostmi z posledních desetiletí, přeje si vypracovat koncepci demokracie, odpovídající »věku atomovému«, dát ideologii tutéž dynamičnost, jakou se vyznačuje materiální a technický pokrok. A protože se nám nedostane spásy z hrobu, nebudu opakovat argumenty obhájců demokracie klasické, beztoho dosti hlasité, a pokusím se pouze o charakteristiku směru druhého, který nemluví o lepším včerejšku, nýbrž zítřku.

Regenerace a formulování nových demokratických hodnot vyvíjí se zatím roztržitě v díle četných filosofů, národohospodářů i praktických státníků. Zna

telny jsou však již dnes obrysy a základní požadavky nové demokracie, silný a integrovaný ethos demokratického člověka nabývá pevné tvárnosti. V československém exilu zachytil celkovou směrnicí K. B. ve svém článku »Pád CSR z ducha klasické demokracie« (Hlas, roč. II., č. 1 - 2), v němž praví:

»1) Národní suverenita bude nahrazená, potažně obmedzená suverenitou univerzální a autoritativní demokratické doktriny; příslušnost k demokratickému svetonázoru sa musí pocitovať ako prvotná dištinkcia vóči kategórii národnej, triednej, rasovej a církevnej.

2) Primerané dôsledky pre politickú prax sa stiahnu zo skutočnosti, že demokracia nevyhovuje každému národu a tradícii a že musí byť teda podľa okolností »riadná« alebo menšinová.

3) Prevedie sa kritika pojmu »ľud« a vysvitne, že demokratické princípy nie sú »ľudové« ale ethické, že sú prirodzeným vlastníctvom morálnej elity, či »morálnej rasy« (Julien Benda).

4) Demokracia prejde zo svojho naturálne-romantického štádia do štádia pevnej a scelenej koncepcie, uzavreného systému.

5) Nebudú sa tolerovať princípy opačné, akonáhle budú vlastné zásady jasne kodifikované.«

Zároveň se šíří v demokratickém táboře pocit loyality vůči celému světu, přesvědčení o universální platnosti a závaznosti demokracie. V současném světě může být demokracie buď všude nebo nikde. Každý nedemokratický čin, puč nebo režim alarmuje a musí alarmovat ipso facto každého, i sebevzdálenějšího demokrata a nutí jej k okamžitému odstranění zla. Tato »world loyalty«, jak bychom ji mohli snad nejlépe nazvat, inspiruje ve značné míře četná hnutí federalistická a pro světovládu, je pramenem nové mravní síly, neboť poskytuje opod-

statnění a dává povel ke »křížové výpravě« proti všem nepřátelům demokracie, aniž by bylo třeba čekat na útok protivníkův. Přítomná demokracie je oslabena mravním pseudozávazkem pouhé obrany proti útoku *zvenčí*, nová demokracie naopak považuje každou násilnou akci pro své zabezpečení za nutnou a povinnou *vnitřní* operaci, odůvodněnou pocitem závaznosti, loyality k věci míru a demokracie na celém světě. Demokrat je svobodný, a kdo bere svobodu bližnímu, i jemu bere, kdo jeho bližního napadá, i jeho napadá, žije-li druhý v bídě, i on žije, trpí-li druhý, i on trpí, vítězí i prohrává se všemi — to je pravý smysl »world loyalty«. Demokracie zítřka opře svobody občanů nikoli o jejich »přirozená práva«, nýbrž o jejich mravní povinnosti, a nejsvobodnější bude ten, kdo nebude mít nejvíce moci, nýbrž kdo prokáže nejvíce služeb, bude nejobětovanější a nejvíce milující.

Joseph Schumpeter prohlásil minulého roku: »Dějiny potvrzují jednoznačně tuto domněnku: moderní demokracie vznikla současně s kapitalismem a v příčinném sepětí s ním . . . Konec konců je demokracie produktem kapitalistického procesu.« A klasická demokracie vskutku dospěla do stadia, kdy je nástrojem a příliš často i otrokem kapitalismu. Odcizení se masám i bloudění mnohých vzdělanců lze přisoudit právě neschopnosti klasické demokracie uspokojit oprávněné sociální požadavky a odstranit bídu uprostřed nadbytku. Proto se též mnohým zdá, že pád kapitalismu znamená i pád demokracie, že jakákoliv forma socialismu přináší nutně totalitní režim. Nová, organická demokracie přináší jasné plány pro řešení otázky sociální i hospodářské v dílech J. M. Keynesa a jeho pokračovatelů — převážná většina socialistických postulátů, dříve mravních, může se dnes opřít o hospodářskou vědu

a přesnou analysu. Strukturní jádro demokracie zítřka krystalisuje právě tak jako její obsah mravní a filosofický.

Praví se, že napadený organismus je schopen reagovat na jedy tvorbou protijedů — ani demokracie nevymyká se tomuto pravidlu. Vzrůst nových buněk »útočného« ducha, čerstvé proudy krve »totálního přisvědčení svobodě a kultuře«, zprvu nasmělé pohyby nové důvěry

k »world loyalty a moci osudového sepeťi všech rozumných a mravných jedinců«, znovu se rodící pocit »kosmické piety« a radosti z boje a lásky, nás vedou k jistotě o konečném vítězství. A po přestálé těžké nemoci je celek omládlý, silný, plný víry a nadšení — a to je zítřek demokracie.

František Bregha (Québec)

DILEMMA AMERIKY

Studenou válku vyhrává Stalin. Půjde-li to tak dále, rok 1955 uvidí porážku západního světa. Komunismus agituje mezi masami všude a nemylme se — masy mu naslouchají a jej následují.

Will Clayton, býv. americký stát. podtajemník

Spojené státy severoamerické, před několika desítkami let větším dilem ještě země panenská, rajská a cíl jednoho z největších pionýrských runů v lidských dějinách, jsou dnes přelidněny, přeindustrialisovány a překomercialisovány. Užasný budovatelský elán amerického pionýra a obrovské přírodní bohatství jeho kořisti přeměnily tuto zemi v době neuvěřitelně krátké v největší hospodářskou moc světa. Vedeny zásadou nemíchat se do politických záležitostí jiných zemí, ale s tím větším soustředěním a rozpětím sil budovat svou mladou americkou vlast a obchod s věčně svářícím se světem, USA v pravém americkém tempu pohádkově zbohatly. Dnes však americký zlatý brouk, který od doby E. A. Poeho blahé paměti vyrostl v obra báječné velikosti, prodělává odtučňovací kúru. Přinesly-li totiž převratné změny, kterými svět poznamenaly dvě velké války v první polovině tohoto století, už s sebou sice mnoho odběratelů, ale žádné placení schopné zákazníky pro americkou nadprodukcí, tedy rentabilitu a akční radius amerického zahraničního obchodu znemožňuje v míře ještě větší sovětská expanse v Asii.

Avšak palčivá otázka, zda a nakolik hospodářský problém USA poroste, má rozhodující význam pro celý svět. Neboť americká hospodářská ofensiva jak v zemích válkou zbídačených, tak i — a především — necivilisovaných a zanedbaných, ofensiva, jež má přinést americkému pionýru nové možnosti, by mohla lehce přivodit situaci, v níž by Američané dodávali — tutéž »vodu na mlýn« sovětskému »generálu času« a ministru taktiky ve vybičovávání nacionálních a revolučních vášní zejména národů barevných, jako ji dosud dodávala a stále dodává koloniální imperialismus, který právě Američané tak energicky a všim právem potírají: jak známo, sovětská propaganda se rozšířila už i na hospodářský a strategický nerv světa, černý kontinent . . . To by ale znamenalo jinými slovy, že by také Američané vlastně hráli nakonec sami do rukou marxistické these, podle níž se má kapitalistická Amerika a s ní celý Západ hospodářsky zhroutit . . . V této souvislosti zní proto logicky, i když tím paradoxněji, že právě americká nadprodukce a hrozící krise jejího odbytu a rentability na straně

jedné, a americká hospodářská ofensiva moderních pionýrských runů za hranicemi USA na straně druhé, utvrzují strategý v Kremlu v přesvědčení, že Sovětský svaz, aby dosáhl svého cíle, t. j. dobytí světa bolševismem, vůbec nepotřebuje použít útočné války, ba že by se jí mohl klidně vzdát dokonce i tehdy, kdyby válečný potenciál Sovětského svazu předčil po stránce technické potenciál americký.

Právě proto počítá Sovětský svaz s vojenským útokem Ameriky, o níž prostě věří, že »hrozící hospodářskou katastrofou bude nakonec donucena k zoufalé válce o holý život«. Aby vojensko-technickou převahu Ameriky vyrovnal, obětuje Kreml vše. Nepropadá sentimentalitám o »pravé mentalitě amerických kramářů, schopných všeho«, i když je na druhé straně přesvědčen, že americká politika trpí na ethicko-reakcionářské předsudky a na neschopnost, stvořit ethicko-politický 'casus belli' žádoucího psychologického účinku, a že z americké vojensko-technické převahy, která pomalu, ale jistě bere za své, zůstává vlastně už dnes pouhý humbug«. A tak 'znalce ruské duše', totiž amerického 'Ustavu pro zkoumání ruské duše', jakož i obyčejné smrtelníky absolutně nemůže překvapit, že sovětská taktika míru, odhodlání »přenechat čest vojenského útoku Američanům«, určité sovětské vojensko-technické úspěchy, hospodářské potíže Ameriky, desorganizace v Číně a další perspektiva sovětské propagandy zejména v Africe, jsou pro Kreml důvodem k optimismu, ba neskrývané ironii vůči všemu, co Amerika dosud proti komunismu podnikla. Komunističtí traviči ruské duše se smějí jak oněm »naivním nadějším, že se už najdou v pravý čas prostředky a cesty, jak rozbít mocensko-politickou jednotu světového komunismu a vylákat Sovětský svaz k vojenskému

útoku«, tak i oněm »žalostným námahám amerických kapitalistických bankrotářů a smrdutých jedovatých reptilií, zoufale se pokoušejících zachránit svou předtopní existenci danajským darem sociální reformy probouzejícímu se americkému dělnictvu, reformy, jejíž pravý smysl, t. j. vzít komunismu vítr s plachet, tak či onak musí ztroskotat na neřešitelném hospodářském problému Ameriky«.

Džingis-chán řekl ke svým nomádům: Neobráte-li celý svět v louku, nikdy nebudete mít pro svá stáda jistotu, a jednoho dne zajde poslední nomád. — A Karl Marx se obrací k hrstce nomádů, nýbrž ke světovému proletariátu, když volá: Zlikvidujte vykořisťovatele a parasites své práce; jen tímto způsobem zajdou státy a s nimi hospodářské krise a války! Pak bude svět šťastný a váš! — Avšak diktaturu proletariátu považuje Marx za dočasné opatření. Stát, praví Marx, je pouhé vyjádření třídního boje, a až třídní boj skončí, bude stát muset zmizet, i když v závěrečném stádiu boje nebude lze se obejít bez velmi mocné státní organizace. — Krátce, pod různými aspekty marxismu se tají recept, zlikvidováním soukromého vlastnictví a svobody ducha odstranit státy a s nimi hospodářské krise a války, jinými slovy, zřít světovou diktaturu. Přítomná světová politická situace potvrzuje, že stalinický komunismus jakožto metoda marxismu dosud uměl použít jakéhokoliv 'účelem svíceného' prostředku, byť byl i zdánlivě protimarxistický.

Ať analyzujeme světovou politickou situaci jakkoli, nakonec se budou muset učinit tyto tři závěry:

I. Vojenská převaha Ameriky je nutná, ale nikoliv rozhodující, protože sama komunismus neodstraní, a to ze dvou důvodů: Za prvé, Amerika útočником být nemůže, nechce-li zašlapat svou vel-

kou tradici ochránitelky národů před útočníkem, riskovat soud dějin a především mas a tím předem podkopat vyhlídku na vítězství; a Sovětský svaz útočníkem být nechce a zdá se, ani nepotřebuje, protože komunistická agrese ideologická není agresí vojenskou, tak jako jí není komunistická válka občanská. Za druhé, komunistickou ideologii nelze potlačit násilím. Pouhá vojenská porážka komunistických států nemůže dát masám náhradu za cíle komunismu, t. j. existenční jistotu každého jednotlivce a svět bez hospodářských krisí a válek. Mas by sice na čas zastrašila, ale nezabránila by, aby později nevzplanuly s ještě větším fanatismem a pomstychtivostí.

II. Smysl dvojdílného světa není v otázce, zda partii Východ contra Západ vyhraje komunismus či statusquo předkomunistického světa, t. j. dnešní Západ, nýbrž v kategorickém imperativu Západu, postavit se proti světovému komu-

nismu s takovým světovým programem a cílem, který by zatlačil Východ do nevýhody překonané ideologie mas. To je jediné možné řešení: protože odpovídá smyslu přírodního zákona věčné přeměny, zákona, který nestrpí status quo nikde, ani v politice. A to je jediné řešení — možná bez války.

III. Dilemma Ameriky a světa je identické. Jeho definice zní neúprosně: Buď jsou Spojené státy severoamerické s to odstranit na celém světě hospodářský, sociální a mocenskopolitický chaos, anebo nejsou. Nejsou-li, pak svět, ten velký blázeňec a chudák, uzrál pro komunistickou diktaturu. Ale problém problémů: Lze vybudovat světový hospodářský, sociální a mocenskopolitický pořádek na principu neobmezeného, neorganizovaného hospodářského liberalismu — Američané si musejí vykasat na tento problém pořádně rukávy.

František Suler

POLITIKOVÉ VČEREJŠKA PŘI PRÁCI

Autorem článku je demokratický sudetoněmecký novinář, činný až do roku 1947 v československé tlači. Vidí řešení sudetské otázky v začlenění vysídlenců do staroněmeckého priestoru a ich poslanie v demokratickej prevýchove Nemecka. Článok, pisaný špeciálne pre »Skutečnost« a česky, je zajímavý hlavne svojou kritikou čelných pôvodcov Eichstättskej deklarácie, komentovanej v poslednom čísle nášho časopisu.

V sudetoněmeckém táboře propukly vážné rozepře o tak zvanou Eichstättskou adventní deklaraci. Na jedné straně stojí »vůdce« sudetského zemského sdružení (Landsmannschaft) Dr. Lodgman-Auen se svými stoupenci, kteří byli vždy extrémními nacionalisty, na straně druhé stojí důvěrníci starých »státotvorných« stran, kteří se dílem staly nacionalisty z důvodů, ne vždy zcela pochopitelných, — ne však teprve ve

své nové vlasti, nýbrž již před a během nacistické okupace.

Není nutno, abychom se zabývali podrobně osobností bývalého sudetoněmeckého zemského velitele Lodgama; byl politickou mrtvolou již v dobách, kdy nacistické idee, které rozséval, stály v plném rozkvětu. Nevíme též, co pohnulo zrovna sociálnědemokratického poslance svazového sněmu, bývalého divisionáře Rudé armády Reitznera, že dal své votum pro volbu bývalého reprezentanta sudetské iredenty za zemského předsedu sudetoněmecké sběrné organizace. Lodgmanovo stanovisko k čs. státu bylo i pro staré nacisty příliš negativní. Jejich »vůdce« Hans Krebs, který vlastně musel být pro tuto otázku kompetentní, kritisoval ještě ze své říšské emigrace — tedy z bezpečného útočiště — Lodgmanovo absolutně nekompromisní jednání:

»Bezpodmínečný negativismus však musel na delší dobu oslabit celoněmeckou

akční schopnost. Německá nacionální strana to bohužel nikdy nechtěla pochopit a zakotvila pevně na politicky neohebném stanovisku sebeurčení. Toto stanovisko neposkytovalo na trvalo žádné možnosti politické spolupráce. Její vůdce Lodgman doufal stále ještě, že se mu podaří přesvědčit svět o nutnosti lidového hlasování. Zdráhal se neoblomně spolupracovat v onom státě . . . Nutno říci na omluvu těchto neoblomných ovšem, že nám všem (nacistům, pozn. autora) svítilo do temna oněch dnů několik hvězd naděje! (Hans Krebs, Kampf in Böhmen, Volk und Reich Verlag, Berlin 1936).

Kdo se může odvolat na takový rodný list, musel by být dočasně taktní zřici se všech aspirací na veřejnou činnost a dostatečně chytrý vzdáti se kolportování názorů, na kterých se zakládalo vyučování dějin v nacistických stranických školách. Avšak Dr. Lodgman má, jak se zdá, v poslední době snahu dokázat dopisy, výzvami a oběžníky nezměnitelnost mnichovské smlouvy z roku 1938, aby z toho vyvodil, že transferem bylo mezinárodní právo porušeno. Toto úplně odpovídá duševní koncepci muže, který se po celý svůj život stotožňoval s názory, které se zakládaly na oprávněnosti nadvlády jednoho národa (abychom neřekli jedné rasy). Je to ovšem jen přehnané přivolávat roku 1950 stíny oné minulosti, která byla založena na zásadách násilí, která přivedla Německo do dnešního stavu a které i sudetští Němci mají velkou měrou co děkovat za jejich dnešní osud. Zdá se, že Lodgmanovi nepřišlo na mysl, že svou apologii Mnichova legalisuje i ty smlouvy, které vedly k vysídlení.

Je jisté, že s takovými názory se nemožnou ztotožnit ani oni sudetoněmečtí politikové, kteří našli útočiště v státotvorných německých demokratických stranách; Ti však dosud nedosáhli v západoněmecké svazové republice kýžených vedoucích posic a pokládají proto za vhodné, vyšplhat se po zádech uprchlíků. Dá se ovšem pochybovat, zda jsou k obraně proti Lodgmanově pojetí dějin schopní lidé, kteří alespoň po jistou dobu byli s ním svázáni duševním příbuzenstvím. Mezi ně nutno počítat především spolutvůrce a redaktory Eichstättské dekla-

race, pány Dr. Emila Franzla a Waltra Branda.

Dr. Franzel byl za první republiky zahraničním redaktorem pražského »Sozialdemokrata« a je dnes úvodníkářem konzervativně-katolického deníku »Augsburger Tagespost«. Stejně jako by nebylo možné zazlívát mu zvrát od socialismu ke křesťanství, kdyby se byl tento zvrát udál na základě čistých motivů, tak se i tato změna jeví hodna přemýšlení vzhledem k Franzelově mezihře. Vždyť se Franzel zúčastnil ještě jako sociálnědemokratický redaktor monarchistických hříček. Když se odloučil od sociálních demokratů, vypracoval spolu se Sebekovským, známým henleinovským funkcionářem, »nový« statut pražského německého lidovýchovného spolku »Urania«. Nacističtí okupanté mu udělili hodnost knihovníka pražského Zemského musea a později mu svěřili funkci učitele národněpolitické výchovy u protektorátní policie. Z této pestré minulosti Dr. Franzla lze vysvětlit jeho snadný styk se všemi politickými skupinami sudetskými. On, jenž napsal krásný a obsahově plný článek k úmrtí TGM v roce 1937, v němž říká: »Proto by stávalo jen jediné nebezpečí pro stát (ČSR), zrada na jeho (Masarykově) ideji, vnitřní odvrácení se od Masaryka, vzdání se sebe sama« (Arbeiterjahrbuch 1938), se nestydí psát v tyto dny k stým narozeninám TGM: »Jednoduchá pravda však tkví v tom, že Masaryk, když vytvořil československý stát, mu zároveň vykopal hrob, protože nejen nedbal ponaučení dějin, nýbrž porušil i heslo, které zvolil pro svůj stát, »Pravda vítězí« od prvního dne.« (Augsburger Tagespost, 14. III. 1950).

Za těchto okolností není zajisté žádným divem, že se zrovna Dr. Franzel zasadil o politickou reputaci muže, který byl *přímým* zúčastněným sudetské krise z roku 1938: jde o zahraničně-politického rádce henleina, Waltera Branda. Tento muž těží především z výhody, že nacisté nebyli malicherní při sestavování svých zatykačů a vydali je i na ty, kdož se mohou *dnes* honosit osobními rozepřemi s vládnoucími Třetí říše. V politických věcech nebylo asi mezi Brandem a jeho nejvážnějším protihráčem K. H. Frankem vážnějších rozdílů, což lze

soudit zvláště z toho, že Brand rozšiřuje i dnes ve svém spise o sudetském problému »myšlenky«, které asi pocházejí ze zbrojnice nacistického umění falšovat fakta. I tento Walter Brand patří mezi redaktory Eichstättské deklarace.

Nelze pochopit, že s muži s tak »pestrou« minulostí si sednou za stůl i lidé, kteří se mohou vykázat demokratickou legitimitací, která — alespoň pokud se týče jejich činnosti před r. 1938 — není nijak špatná. Vysvětlitelný je obrat oněch lidí do vod nacionalismu jen z jejich touhy, vytlouci kapitál z přístupnosti uprchlíků nacionalistickým myšlenkám. Poplují-li však tímto smě-

rem dále, odloučí se ještě více od opravdu demokratických sil v Německu, aniž dosáhnou úspěchů svými ústupky nacionalistické iredentě. Na poli honby za hlasy pomocí pochybné propagandy budou za všech okolností zastíněni pravými nacisty.

Souhlasíme se všemi sudetskými Němci dobré vůle v tom, že vysídlení bylo hrozným bezprávím; zpětné začlenění sudetských Němců však by mělo nedozírné následky, vneslo by do Čech zmnohonásobené bezpráví a prohloubilo by propast mezi oběma národy, které zůstanou za všech okolností sousedy.

J. Kolda

TROCKISMUS A TITISMUS U NÁS

V ČSR je tradice oposice proti Moskvě téměř tak stará jako KSČ sama. Již při samém vzniku roztržky v sociální demokracii v prvních poválečných letech nebyla strana jedolitá. Mnoho členů šlo prostě s levou většinou z pohodlnosti anebo oportunistu. Jiní si zase slibovali od splnění komunistického programu rychlý lék proti poválečné krizi, která otřásla mladou republikou. Také austromarxistická tradice sudetské levice sociálních demokratů ukazovala spíše cestu do Moskvy než k Berlínu, kde v tehdejší sociální demokracii zavládl pravičácký, často silně se starým pruským reakcionářstvím protknutý duch Noskeho. A Moskva věděla o silných pravých tendencích čl. komunistů, kterým nedůvěřovala. Z oné doby asi pochází často citovaná věta vůdce rakouské sociální demokracie, Otty Bauera, že zná jen dvě opravdu dobré soc. dem. strany na světě; ta jedna že je rakouská SP, druhá pak KSČ.

Ovšem že se nesmí zaměňovat kominternu prvních let jejího trvání s dnešním stavem. Centralismus moskevského vedení nebyl ještě tak tuhý a ruští bolševici vládli spíše autoritou vůdců první úspěšné komunistické revoluce než disciplinou a hrozbami. Ruský stát a s nimi jeho vedoucí strana, bolševici zápasil těžce s intervenčními armádami, s bílými vojáky a občanskou válkou. Celá zahraniční koncepce Lenina a

Trockého počítala s brzkou německou revolucí, která sama měla pak povzbudit celý řetěz střeoevropských a balkánských povstání. Proto směřovaly tehdejší intervence Moskvy spíše k usměrňování německých komunistů, kde byl ustanoven Karel Radek jako dozorčí orgán kominterny, kdežto komunisté v ČSR měli začátkem své činnosti dosti volnou ruku. Ale již v roce 1923 vznikla první krise ve straně, když se právě křídlo stavělo za demokratičtější vnitřní metody. Tato Bubníková oposice neměla však v širším členstvu strany žádné organizační opory a zůstala proto izolována; byla to oposice více sekretářská než členská. Při její likvidaci hrál Zápotocký nemalou úlohu, ač bylo známo, že měl k Bubníkovi velmi blízké vztahy. Je velmi pravděpodobné, že likvidace Bubníkovy oposice byla první příležitostí, kdy Zápotocký odhalil svou pravou tvář: později šel též s každou oposicí, která se ve straně ukázala, aby ji pak zradil a opustil, jakmile byla poražena, nebo aby se pokusil se postavit v její čelo, zvítězila-li.

V roce 1926 vzniklo nové hnutí proti kominterně, která zatím již padla zcela do Stalinových temat. Tato oposice již nebyla čistě čl. záležitostí, neopírala se již o dokumenty, vypracované v Praze nebo Bratislavě, nýbrž o mezinárodní hnutí proti novým zjevům v kominterně a ruské straně. Po porážce německého povstání, po likvidaci bul-

harských komunistů atd. zvítězil v bolševické straně směr, stojící na stanovisku, že lze vystavět socialismus v tak zaostalé zemi, jako bylo Rusko, a to bez pomoci mezinárodní revoluce. Z této theorie, která neměla nic společného ani s marxismem, ani s leninismem, vyplývalo, že se musí zájmy mezinárodní revoluce podřizovat zájmům Sovětského svazu, nebo lépe řečeno, zájmům úzké vrstvy sovětských byrokratů, kteří tvořili hlavní oporu Stalina a jeho frakce. Proti této frakci útočil Lev Trocký zleva, zastávající stanovisko (totožné s leninovou koncepcí), že Sovětský svaz má právo na existenci, jen stane-li se mateřskou lodí mezinárodní revoluce, která musí podrobit své vlastní, časově omezené zájmy, a skupina kolem Bucharina zprava Bucharin hájil stanovisko demokratisace sovětské vnitřní politiky cestou menších kompromisů se středním selským stavem a novou vrstvou polo-měšťanských městských vrstev — ovšem za účelem posílení mezinárodní revoluce. Tyto směry ovlivnily i část čs. komunistů. Kdežto trockisté získali spíše mezi mládeží a radikálními dělníky, pravice se silně opírala o funkcionáře z řad stranické inteligence a odborářů. K pravici patřili m. j. gen. Ečer, Ivan Olbracht, Marie Majerová atd. I Zápotocký měl blízké vztahy k této skupině až k jejímu vyloučení ze strany. Od této doby vylučování ze strany nepřestávalo. V roce 1929 vydala levice dokumenty spojené ruské opozice pod význačným titulem »Boj o kominternu« a o rok později vycházelo mnoho opozičních časopisů, Leninec, Dělnická politika, Proti proudu, Jiskra atd. Není snad nevýznamné, že i řada dnešních »národních hrdinů« zejména pak Kurt Konrád, Fučík a jiní, měli tehdy blízko k opozičním skupinám.

Pravice v KSČ vstupovala před druhou světovou válkou většinou do sociální demokracie a splynula s touto stranou. Mnoho pozdějších čelných funkcionářů pochází z té nebo oné opoziční komunistické skupiny. Je příznačné, že žádný z významnějších opozičníků nešel s Fierlingrem, ba že většina jich hrála za doby brněnského sjezdu roku 1947 nemalou úlohu při vytvoření protifierlingrovského křídla soc. dem. Levá opozice, pokud

byla trostickická, se pak sdružila ve vlastní poloilegální hnutí »Mezinárodních komunistů v ČSR« těsně před druhou světovou válkou a navázala styky se IV. internacionálou, již se stala právoplatnou sekci. Jelikož její členové hráli aktivní úlohu v podzemním boji proti Hitlerovi již za dob, kdy stalinci měli svázané ruce a nohy osou Berlín-Moskva, byly ztráty této skupiny zvláště velké, ba některé místní skupiny (plzeňská) byly gestapem zlikvidovány do posledního muže. Nemalou úlohu při tom hráli stalinci, kteří udávali bojovníky těchto skupin gestapu pod záminkou, že se jedná o agenty západních plutokracií. I v koncentračních táborech vraždili pánové jako tajemník Frank a j. trockisty tím, že je posílali na smrtelná komanda.

Po válce se Mezinárodní komunisté ustavili jako ilegální skupina a obnovili svou činnost hlavně mezi funkcionáři odborových organizací, kteří viděli od roku 1945 růst »nové šlechty« t. j. výsadní skupiny konjunkturálních komunistů v státním a hospodářském aparátě. Poukazovali mezi dělnictvem na to, že znárodnění průmyslu má jen smysl, je-li kontrola tohoto průmyslu pevně v rukou dělnické třídy a je-li splněna leninská zásada, že nejvyšší státní nebo hospodářský funkcionář nesmí pobírat plat, přesahující odměnu jiného kvalifikovaného dělníka. Tato skupina se stavěla proti transferu Němců a za přísný trest německým, maďarským, českým a slovenským nacistům dělnickými soudy. Odmítala nedemokratickou frašku Národních výborů a byla pro ustavení dělnických a rolnických rad, jimž měla náležet zákonodárná moc. Rozdělení velko- statků považovali za reakční zásah do přirozených výrobních prostředků, které bylo možno sestavit racionálně družstvy nebo rolnickými radami. Bojovníci této skupiny rozvíjejí dnes svou činnost uvnitř KSČ a jejich vliv vzrůstá sílejícím tlakem Moskvy a stále většími privilegii »nové šlechty«. Jelikož stojí na starých zásadách revolučního socialismu, je jejich vliv zvláště silný mezi pracovníky revolučního hnutí z dob předválečných. Těmto starým členům proto též vedení Gottwaldů a Zápotockých nejvíce nedůvěřuje.

Není jistě náhodou, že všichni, kdo padli v posledních »čistkách« za obět Gemínderovy vnitřní GPU, byli předváleční komunisté. Rudé právo se tak zbavilo svého posledního starého člena v redakční radě, šefredaktora Nového a i v ministerstvu informací a zahraničních věcí jsou téměř výlučně lidé, patřící před válkou spíše k zlaté mládeži, než k dělnickému hnutí. Bezpochyby se dnešní justice vynasnaží zlikvidovat každého, kdo se opře novému vykořisťování a ruskému národnímu útlaku jako trockistu nebo titovce, bez ohledu na to, zda opravdu

spolupracuje s podzemní organizací nebo přišel k stejným závěrům zcela nezávisle. Nováčkové v dělnickém hnutí a la Čepička a spol. musí denně dokazovat, že jsou loyální nohsledy Velkého Stalina tím, že »odhalí« trockisty a titovce a »dokáží«, že jde o »agenty západních imperialistů«. Každý, kdo s těmito lidmi přišel do styku ví, že se staví proti všem pokusům, dát moc do rukou oněch, kdož se snaží o restauraci třídního panství majetných.

T. Vlček

ANGAŽOVANÁ LITERATURA I.

Nadpis byl zvolen úmyslně, a jsme si plně vědomi toho, že vyvolá reakce nejrozmanitější. Zajisté že to byl Jean-Paul Sartre, který ho první veřejně vyslovil; nadšenci tleskali, estéti byli pohoršeni, a na obou stranách bylo hodně snobismu a pokrytectví. Mezi jiným o tom svědčí rychlé vystřízlivění a rozptýlení kouře po výbuchu. Vždyť už i výstřední mládež na boulevardu Saint-Germain přestala vyznávat to, co halasně nazývala »existencialismem«!

Vypujčujeme si Sartrovo označení pro jeho výraznou a výmluvnou přiléhavost, i když se budeme snažit dát mu odlišný, užší smysl. Co rozumíme pod pojmem »angažovaná literatura«? Nejde samozřejmě o ožívování dávného sporu o l' art pour l' art. Každé umělecké dílo, a zejména každé dílo literární je v jistém směru »angažováno« — prostě svou přímou závislostí na životě a na člověku, svým vztahem, který k němu nutně zaujímá. Je produktem a syntesou složitěho působení zkušeností, zážitků a emocí svého tvůrce, a reakce, kterou má vyvolat u čtenáře, je podmíněna činiteli stejného druhu.

»Angažovanost« v našem pojetí je ovšem jinde: je záměrná. Poslední léta, jako každá doba zvrátů, napětí a přero-

dů, produkuje stále četnější ukázky toho, co bychom mohli méně výstižně nazvat literaturou bojující. Literární projevy, inspirované problematikou přítomnosti, výhradně jí určené, bojovné nebo varující, ale v každém případě usilující o určité konkrétní její ovlivnění. Důraz je na tomto praktickém, t. j. politickém působení. Vlastní estetická funkce je eventuelně odsunována na druhořadé místo.

Chceme se systematicky zabývat na stránkách *Skutečnosti* touto literaturou, jejíž, řekl bych bojová důležitost je nesporná. Spisovatel, citlivý k bolestivým otázkám své doby, je jistě první z oprávněných je formulovat a řešit. A praktický dosah nepotřebuje zdůraznění.

Angažovaná literatura, jak se nám dnes jeví, tvoří svébytný, nový druh, vymykající se klasickým představám »velkých století« o literárním umění. Svým zaměřením na mimoliterární účín porušuje mnoho z podstatných estetických zákonů minulosti. V některých případech je dokonce záměrně antiliterární. Svobodně rozbíjí a mísí klasické literární formy a místy má blíže k žurnalismu než k umění v pojetí literární vědy. Nápadně pěstuje reportáž, i ve formě románu nebo deníku, a utopii. Převaha

prozy a dramatu nad poesii je naprostá.

Je zbytečné si klást otázku, zda tato literatura »přetrvá«. V některých konkrétních případech to není vyloučeno, ale v zásadě to není důležité. Její *raison d' être* je v přítomnosti; budoucnost ji nezajímá pro tu nanejvýš vytvoří pozoruhodné dokumenty.

Na této hrubě vyznačené basi se tedy pokusíme sledovat angažovanou literaturu v jejich jednotlivých projevech. Výběr, nutně neúplný, nemůže nebýt spíše nahodilý než systematický. Jelikož účel serie článků, kterou dnes zahajujeme, je převážně informativní, budeme se snažit projít v přehledu produkci nedávných let a současně věnovat pozornost aktualitám.

Na tomto místě je se třeba zmínit

POJEM INDIVIDUÁLNÍ ODPOVĚDNOSTI V EXISTENCIALISMU

Jupiter: Le secret douloureux des Dieux et des rois: c' est que les hommes sont libres. Ils sont libres, Égisthe. Tu le sais, et ils ne le savent pas.

J.P. Sartre, Les Mouches, acte II.

Se skutečným potěšením zahajujeme svůj přehled angažované literatury existencialismem: neboť budou-li platit i pro něj předcházející výhrady, bude to v nejmenší míře. Existencialismus, nejvýraznější směr soudobé západní filosofie, vytvořil už dnes slušnou řadu skutečných, trvalých literárních hodnot a jeho produkce není zdaleka ukončená. A hlavně: jde tu *především* o literaturu. Jelikož existencialismus není ideologií, nepotřebuje cokoli propagovat nebo potírat a obejde se bez agitek. Těžko si ovšem můžeme odmyslit jeho dobový accent: vždyť to byla přítomnost, převratná a spádá, která podnítila jeho problémy a vynutila si jejich formulování. A je to skupina filosofů a spisovatelů, opravdových a poctivých, kteří se *svobodně* vyrovnávají s otázkami, jimiž naše doba

o tom, čemu se říká v sovětisované oblasti »socialistický realismus«. Také to je angažovaná literatura dokonce její nebezpečný extrém. Problém byl v Československu položen a řešen na povolanějších místech, tuším v letech 1946-47, s podivuhodnou předvídatostí. Je-li dnes tato produkce v Sověty ovládaných zemích nejen oficiální, ale jedinou přípustnou a možnou literaturou, znamená to doslovně smrt literatury vůbec. Ovšem že přiznáváme i socialistickému realismu právo na existenci. Přijímáme angažovanou literaturu, i když s výhradami a berouce v úvahu její neplně-literární charakter. Přijímáme ji jako *jednu z možných* forem, ale reklamujeme i pro ni, a více: zejména pro ni právo na spontánní, svobodnou a neusměrněnou inspiraci.

překypuje. Tím lépe, jsou-li mezi nimi autority z nejvážnějších.

»Existencialismus se stal nejen problémem evropským,« píše Jean Wahl, »ale problémem světovým.« Bezpochyby, ale tím spíše se chceme ze všech sil vyhnout jeho popularisujícímu výkladu. Mnozí před námi se k tomu rozbíhali, na př. i v tiskovinách odborných škol pro ženská povolání, v době, kdy byl ještě modní novinkou. Ale právě jakékoliv *vykládání* je bezpředmětné, budiž mi k tomu důkazem protichůdnost i soudů nejповolanějších. Neboť existencialismus není programem, směrem nebo sbírkou dobrých rad k přijetí doporučených: je vnitřní koncepcí člověka a světa, nesmírně proměnlivou od jednotlivce k jednotlivci. Ani postoj k ní nemůže být jiný než individuální, vždyť sám pojem iso-

lement, osamělost, je jedním z existenciálních termínů par excellence.

Na tomto místě chceme pouze podtrhnout jeden z aspektů existenciální filosofie jak byl aplikován v dosavadní existencialistické literární produkci: pojem osobní odpovědnosti jako důsledku svobody.

Absolutní svoboda je na počátku, nejen jako východisko, ale jako závazek. »Člověk není ničím jiným než čím se udělá« (J.P. Sartre: *L'Existentialisme est un humanisme*) a při tomto sebeuskutečňování nemůže své svobodě uniknout; i tomu by muselo předcházet rozhodnutí právě svobodné. Lidský život je nepřetržitou řadou rozhodování (Sartre tomu říká »volba«), ustavičným uskutečňováním projektu, definitivně ukončeným smrtí: a nikdo druhý, žádný vnější činitel nemůže tuto volbu ovlivnit. Člověk je tedy plně odpovědný nejen za svůj život, ale i za svou existenci, neboť se kdykoliv může svobodně rozhodnout »přestat existovat«. Ale víc: člověk, každý jednotlivě, je stejně odpovědný za celé lidstvo, neboť je přijímá, t. j. stále znovu svoluje tvořit jeho část. Je to logické domyšlení atheického principu existencialistické filosofie. Neboť »člověk nese odpovědnost za svět, který není dílem nějaké cizí moci, ale jeho vlastním, v kterém se odrážejí jeho vlastní porážky stejně jako jeho vítězství. Bůh může odpouštět, zahlazovat, vyrovnávat; ale jestliže Bůh neexistuje, chyby člověka jsou neodčinitelné.« (Simone de Beauvoir: *Pour une morale de l'ambiguïté*)

Odpovědnost člověka je tím drtivější, že každý jeho individuální akt současně zavazuje všechny lidi, prostě tím, že manifestuje správnost zvoleného. Ve zmíněné brožuře dochází Sartre až k populární otázce »co kdyby všichni jednali tak jako já?« Zde je vysvětlení tak často nechápaného existencialistického termi-

nu »angoisse«, úzkost. Každé naše rozhodování musí být provázeno pocitem úzkosti, jsme-li dost poctiví přiznat si jeho neodčinitelnou závaznost a odpovědnost za ně. Odpovědnost nikoliv nějaké předem stanovené morálce — tu si člověk volí při svém svobodném sebeuskutečňování sám — ale právě tomuto nevyhnutelnému sebeformování.

To všechno jsou věci dnes už více méně známé. Zajímá nás, do jaké míry jsou touto odpovědností poznamenány literární postavy existencialismu.

Slaboši pokud jsou inteligentní a poctiví, se pod ní hroučí. Je to na př. povrchní Pierre v »Odkladu« (J.P. Sartre: *Le Sursis*), uvědomující si, že je zbabělec a snažící se skrýt svůj pozatek před ostatními. Marně, neboť odsouzení přichází v zápětí, vyjádřené pohrdáním a nevěrou pochybného děvčete Maud. Stejně mladý básník Philippe v témže románu marně utíká před »něčím, co ho pozoruje« a zoufale chce přesvědčit sám sebe, že není zbabělcem. Předem ví o své prohře a dobrovolně se utvrzuje v tomto vědomí trapnou konfrontací s mobilisovaným proletářem, vyrovnaným a nekonečně ho převyšujícím. Nebo pederast Daniel ve »Věku rozumu« (J.P. Sartre: *L'Age de raison*), odkrývající svou zvrácenost spontánní zpovědí příteli Mathieu, cítící se »viděn takový, jaký je«, mučící sám sebe trapnými scénami a nakonec sňatkem, který má odčinit přítelův poklesek.

Ale mistrovsky hutným zobrazením této odpovědnosti je Sartrovo drama »Za zavřenými dveřmi« (*Huis — clos*). Je tragické svou situovaností za smrt, která znamená definitivnost a neodčinitelnost všeho, co předcházelo. Tři mrtví, muž a dvě ženy, z nichž každý byl v životě svým způsobem vrahem, jsou odsouzeni věčně existovat vedle sebe, vzájemně se mučit svou přítomností a ustavičně pitvat své

pochyby a vyčítky před zraky druhých. V uzavřené místnosti není jediné zrcadlo, a tento detail narůstá do podivuhodné důležitosti. »Peklo, to jsou ti druzí,« říká slaboch Garcin, t. j. druzí, kteří mne pozorují a soudí, zatím co já se nemohu vidět tak jako oni mne vidí. A jestliže tři odsouzení mají časem přece jen možnost nahlédnout do vidění jiných »druhých« — svých blízkých, kteří dosud žijí — je to jen proto, aby si uvědomili, že nikdy nebudou moci cokoliv ze svých bývalých činů změnit, doplnit, odvolat nebo vysvětlit . . .

»Huis—clos« vzdáleně připomíná svým neobvyklým rámcem Sartrovo filmové scénáριο »Kostky jsou vrženy« (Les Jeux sont faits), knižně vydané o tři roky později. Zde mají dva mrtví, Eve a Pierre, vyjimečnou močnost vrátit se do života. Třebaže byli předem upozorněni na podmínku zdánlivě snadno splnitelnou, neobstojí ve své zkoušce a umírají po druhé, resignovaní a bez výčitek. Neboť byli svobodní, a nikdo mimo ně není odpovědný za jejich selhání.

Ve středu zájmu českého čtenáře bude jistě stát druhý díl Sartrovy quadriologie »Cesty svobody« (Les Chemins de la Liberté), román »Odklad,« historie několika dnů kolem Mnichova. Román, neobvyklý formou, dějově roztržštěný až k nesrozumitelnosti, román — serie záběrů v horizontálním průřezu francouzskou společností. Pohled spíše konstatující než analyzující příčiny a souvislosti, ale který proniká do všech jejich vrstev a na všechna místa současně. Je v něm ironie a obvinění. A celá Francie stojí na pranýři, celý národ, nikoliv jako kolektiv, ale jako součet všech jednotlivců s jejich nepatrnou každodenností, s jejich sobectvím, lhostejností nebo nevědomostí. Je to přiznání se k totální odpovědnosti, jedno z nejpoctivějších, které bylo ve Francii vysloveno. Každá z těch skoro

nespočetných postaviček na ní nese svůj podíl, neboť tehdy spolurozhodovala. také tím, že odmítla nebo neuměla rozhodovat. Odsouzením je poslední slovo knihy, romaneskně vložené do úst Daladierových ve chvíli, kdy očekával rány a sklídl triumf. A český překlad »pitomci!« je mnohem, mnohem slabší než verse originálu.

»Cesty svobody« nám budou východiskem ke kategorii postav mnohem sympatičtějších, protože silných. Silných právě vědomím a přijetím odpovědnosti za své dotvoření a za svůj život. Intelektuál Mathieu, ve »Věku rozumu« a v »Odkladu« kolísající individualista, žárlivý na to, co považoval za nezávislost, k ní náhle dozrává ve třetím dílu, v románu »Smrt v duši« (La Mort dans l'âme) Absurdní a nepředvídané rozhodnutí ho řadí, vojáka, do skupiny bojujících po zhroucení francouzské fronty. Ve chvíli, kdy už nebylo co bránit, Mathieu našel svůj vlastní čin, korunující a nesmírně naplňující celý ten dosavadní tápavý život. Čin, svobodně zvolený, který mu dává smysl. »Byla to nesmírná odplata; každý výstřel se mstil za jeden z jeho starých předsudků Střílel: byl čistý, byl všemohoucí, byl svobodný.«

Jiným způsobem dozrává hrdina »Cizince« (Albert Camus: L'Étranger), odsouzený k smrti. Ne zvolil si svůj čin předem, zabití arabského chlapce bylo bezprostředně způsobeno spíše náhodou tak nevýznamnou jako je blýsknutí nože na slunci, ale přijímá dodatečně plnou odpovědnost za svou vraždu. A nejen za svou vraždu — nemůže nevzít na vědomí nepatrný okamžik váhání mezi prvním výstřelem a čtyřmi následujícími do ležícího těla — ale za celý svůj život, přesně takový, jaký byl, stejně absurdní a stejně zbytečný. Tímto poznáním se stává natolik silným že si přeje co nejhojnější účast zvědavých na své popravě.

Stejně silný je Hugo »Spinavých rukou« (J.P. Sartre: Les Mains sales), jednoho z nejdokonalejších soudobých dramát (zasloužilo by si samostatnou, podrobnou a důkladnou studii). Komunistický idealista zabije z příkazu strany jednoho z jejich předáků, »úchylku« Hoederera. Když změněná politiky strany vyžaduje Hoedererovu rehabilitaci, Hugo se nevzdá svého činu, přijímá jej v jeho původní podobě a volí smrt, aby se jí mohl přihlásit k odpovědnosti za něj.

Jiný aspekt odpovědnosti je vyzvednut v Sartrově dramatické hře »Mrtví bez náhrobku« (Morts sans sépulture), historii skupiny partyzánů, umučených nedlouho před koncem války. Je to odpo-

ovědnost těch, kteří netrpěli a kteří žijí před mrtvými a hrdiny. Žádný laciný čin, žádné dodatečné sebetrýznění nepomůže náhodně zachráněnému bojovníku, aby se přiblížil svým bývalým druhům: neboť smrti-zasvěcení už platili svou sázku a jsou nedostižně vzdáleni světu těch, kterým bude sloužit.

Plně postavená na odpovědnosti je Sartrova adaptace antického motivu, hra »Mouchy« (Les Mouches) Ani Jupiter-Bůh nezabrání Orestovi naplnit jeho tragické poslání. Marně slibuje a žádá »trochu pokání«, t. j. popření a opuštění dvojnásobné vraždy. Oreste přijímá svou od-

povědnost, zůstává sám se svými výčitkami, naplňuje svou svobodu. Tento čin, svobodně zvolený, degraduje Boha a znamená konec jeho vlády, protože v Orestovi mu konečně vyrůstá rovnocenný protivník.

Tady ukončíme výpočet příkladů, stručný a zdaleka neúplný, protože existencialistická tvorba je plná analogických ukázek. Je to právě toto přiznání k individuální odpovědnosti, nikde a nikdy nekončící, v každém okamžiku znovu drtivě přítomné, pro který je nám existencialismus blízký. Je to vážná protiváha kolektivistické nivelisace marxismu. Ani příslušnost k třídě nebo národu, ani shluk okolností nebo »cíl« ji nezmenšuje a neoproštuje od ní. Existencialismus to říká hodně hlasitě, uprostřed překotných kritik zprava i zleva. Clovek nemůže nebýt sám a záleží jen na něm, na každém jednotlivě, co udělá ze svého života. Nemůžeme volit »jednou pro vždy« a neexistují polehčující okolnosti pro žádný z našich činů, minulých ani budoucích. A, což je závažnější, naše odpovědnost postihuje i to, co jsme *neučinili*, z pohodlí, nezájmu, nevědomosti nebo opatrnosti, vztahuje se na každé naše selhání ve chvílích, kdy jsme mohli a měli jednat. Kdy jsme nejednali *dost* nebo nejednali *správně*.

Stanislav Kubát

O MODERNÍ UMĚNÍ

Zdá se, že dnes více než kdykoliv v minulosti by měla být zrevidována otázka moderního umění anebo ještě spíše prozkoumán problém poměru k modernímu umění. Docela fenomenalisticky: moderní umění v intencích dnešního člověka, názorová rovina, z níž hledíme na moderní umění v dnešních ideologických střetnutích, ideové východisko moderních umělců atd. Již zanedlouho po tom, kdy

se začalo rozvíjet umění, kterému všeobecně říkáme moderní — aniž se všichni dovedeme shodnout na tom, kde se začínají a kde končí jeho hranice a jaká je jeho úplná definice — nedlouho poté, kdy skončila zhruba řečeno epocha Cézannova, jež vystřídala impresionistickou, a začínal se realizovat program Picassův, ozývaly se hlasy o konci moderního umění, o úpadku, o nutnosti syn-

thesy a renesance realismu. U nás, kde se moderní umění prožívalo hned po Francii a často současně s Francií, dostávaly se tyto otázky na pořad vždy s příchodem nové vlny, která znamenala obrat alespoň v části moderního umění. Každá nová skupina se musela nejprve vypořádat s názorem, že moderní umění už svou úlohu dohrálo: Tvrdošijní, Osma, poetismus, surrealistická skupina, Skupina 42 a neosurrealisté. Ti všichni a ještě mnozí jiní museli znovu a znovu dokazovat, že moderní umění žije, že je to umění pro člověka významné, že toto umění neřeklo ještě zdaleka své poslední slovo a že je schopné nových velkých realizací. Zda moderní umění je uměním dneška a zítřka nebo jenom včerejška, není v tomto okamžiku nejdůležitější. Lze se spokojit konstatováním, že moderní umění nebylo ještě vystřídáno ničím stejně významným, avšak nelze zároveň zamlčet, že se stále rozměňuje a vydává díla slabší odvozenější.

Je při nejmenším v krizi, která sílí. Moderní avantgarní umění si v době svého největšího rozkvětu zvolilo za svou ideologii materialismus, marxismus a komunismus. V materialismu vidělo základ a pokračování svých vlastních teorií o zobrazování světa, v marxismu ekonomickou a politickou teorií adekvátně průbojnou, jako bylo samo a v komunismu uskutečnění a uskutečňování toho, co André Breton označoval jako »pravou říši svobody«.

Ponechme stranou otázku souvztažnosti moderního umění ke komunismu a marxismu a všimněme si jenom poměru moderního umění ke komunismu a ke straně.

V údobí mezi dvěma světovými válkami se skoro všichni theoretikové a umělci hlásili ke komunismu a ke straně a teprve změna stanoviska u Bretona a většiny francouzských surrealistů způ-

sobila ke konci této doby rozštěpení v táboře moderních umělců. Nedá se podceňovat nebo odsuzovat to, proč tito všichni přijali komunistický manifest za své vyznání víry. Některým se zdálo, že komunismus nabízí umění a světu nový mythus, že je schopen dát řád, jednotu, universalistickou a humanistickou filosofii, že uskuteční sny velkých utopistů a že posléze svým naplněním a dovršením dá nový a podivuhodný smysl samému modernímu umění, povýší je jaksi na umění své a ještě více: že komunismus uskutečněním svých teorií umožní a uspíší také to, aby z moderního umění vyrostlo nové veliké umění monumentální, všelidské a všeplatné, umění, ke kterému by měli přístup všichni a které by tvořili všichni. Bylo by třeba znovu sledovat všechny romantické kořeny moderního umění, abychom plně pochopili, proč si moderní umění zvolilo právě komunismus s takovou jednomyslností.

Modernímu umění se zprava i zleva vytýkal anarchismus, bezvýhledný individualismus, naprosto nepřehledná atomisace úsilí a záměrů jednotlivých směrů a umělců, zmatenost a nesrozumitelnost. Theoretikové moderního umění, ať to byl Breton, u nás Teige nebo Brouk, ať to byl kdokoliv jiný, všichni namítali, a byli by se v tom mohli dovolávat Benedetto Croce, kdyby se jim, »materialistům«, nebyl zdál příliš spiritualistický, že zmatená doba může mít jenom zmatené umění a že nelze vinit umělce za to, jak vidí svět; třeba nejprve změnit svět a pak se změnit i umění. A dodávali, že moderní umění je právě takové, jaké je, protože samo chce přispívat ke změně světa. Přiřknuli mu funkci rozleptávat buržoasní třídu a byli přesvědčeni, že zdánlivý zmatek uvnitř moderního umění způsobí skutečný zmatek v buržoasní třídě, která spolu s intelektuály byla jediným konsumentem a obecnstvím moderního

umění. A dokonce dále: v masovosti komunismu vidělo moderní umění protějšek, doplněk a posléze východisko ze svého individualismu. Tak na př. Breton zdůrazňoval, že až bude uskutečněna komunistická »pravá říše svobody«, nic nebude bránit tomu, aby všichni, kteří si to budou přát, mohli se podílet na tom, co poskytuje umění, a tedy i na všech výbojích moderního umění. A mnozí se dokonce domnívali, že už teď tvoří pro všechny, pro příští všechny komunistického ráje, pravé říše svobody. Obrat nenastal všude ve stejnou chvíli a mnozí teprve dnes začínají svůj světový názor, své teorie a svůj umělecký a lidský program revidovat právě v tomto bodě. Tak v Sovětském svazu byla v prvních letech početná skupina futuristů (právě dnes by bylo zajímavé zkoumat, už proto, že právě v Sovětském svazu měl futurismus ohlas, nakolik se názorově kryje s fašismem — případ Marinettiho a Chirica a také Chiricova deserce od moderního umění a jeho dnešní sterilní a literární neoklasicismus by proto byly důležitými doklady), avšak už za života Majakovského bylo moderní umění oficiálně prohlášeno za kacírství — a tento soud byl patrně také jednou z příčin Majakovského sebevraždy. Později se v Sovětském svazu dostávala otázka moderního umění na přetřes na různých sjezdech spisovatelů a moderní umění pak vždy bylo jednoznačněji a bezvýhradněji odsuzováno, nejprve jako úchylka, později jako nástroj buržoasie a kapitalismu. U nás vedli už poetické spory s komunistickou stranou, avšak nejdůležitější theoretické boje začaly po příklonu českých poetů k Bretonovu surrealismu . . . Čeští surrealisté brali tehdy stanovisko komunistické strany, formulované Stolleem a jinými, příliš na lehkou váhu. Myslili si že takový Ehrenburg nebo naši komunisté jsou vlastně sami úchylkami a že ko-

munistická strana dá posléze za pravdu modernímu umění. A někteří uvažovali, že železnou kázeň socialistického realismu bude třeba přijmout jenom na dobu boje o dovršení komunismu. Komunistická strana sice surrealisty odsoudila, ale ti se k ní nepřestávali znovu a znovu hlásit. Mnohem později než naši surrealisté se problémem zabýval André Breton. Posléze poznal že nejde o komunismus ani o moderní umění, nýbrž o otázku daleko zásadnější: o svobodu nebo o nesvobodu, o člověka vůbec. A tak on jediný tleskal na pařížském sjezdu spisovatelů, kteří se shromáždili z celého světa před válkou, aby veřejně odsoudili fašismus a nesvobodu, když André Gide prohlásil, že umění nemůže být jiné než opoziční. Jak to viděl Gide po svém návratu ze Sovětského svazu, tak to viděl i Breton: nelze neodsoudit fašismus, ale nelze být také komunistou. Nebylo to zjištění radostné. Moderní umění bylo nespokojeno se stavem věcí ve světě. Na jedné straně propukaly chronické hospodářské krise a útisk dělnictva se stupňoval. Na druhé straně sílil fašismus a bylo nepochybné, že brzy bude v sázce všechno. *Jediný, kdo se nabízel, že změní svět, byl komunismus.* V ostatních táborech nebylo dost dobré vůle k takové změně ani program, jakým by bylo třeba změnit svět. Moderní umění poznávalo kapitalistický útisk na vlastní kůži: tak nemohlo být uskutečněno nic z úmyslů usnadnit přístup všech k umění a nemohlo také vzniknout umění monumentální. Stačí tu připomenout případ Legerův: Leger, jak to bylo jasně patrné na jeho poslední souborné výstavě v Paříži loňského podzimu, směřoval od svých začátků k umění monumentálnímu, ale jeho dílo nutně zůstalo torsem, protože v tomto světě nemohl dostat monumentální veřejné úkoly, v nichž by mohl realizovat své úmysly. Takové byly tedy

zhruba příčiny, které vedly moderní umění nejprve do levé fronty a pak přímo do tábora komunistů. Jeho theoretikové předpokládali, že se »masovost« komunismu omezí na oblast ekonomickou a v oblasti intelektuální a citové že postupně dojde k pravé renesanci osobnosti. Co jiného mohla znamenat Bretonova »práva říše svobody«, než to, že každý bude osobností, lépe řečeno, že všem budou dány stejné a omezené možnosti? *Tragický omyl moderního umění tedy spočíval v přesvědčení, že je možné sloučit a posléze ztotožnit komunismus s principem personalistickým. A zdá se, že to*

byla utopie větší než všechny sny velkých utopistů dohromady.

V okamžiku, kdy část moderního umění prohlédla, krise dostoupila vrcholu. Moderní umění ztratilo »svůj« mythus, svůj velký sen o štěstí, blahobytu a budoucnosti lidstva. V tomto okamžiku přišla zcela logicky a nutně theorie existencialistická. Je snad existencialismus už hnutím a uměním novým, nemoderním ve starém smyslu, znamená konec moderní doby a moderního umění, je začátkem nové epochy humanistické? Prozatím to nelze rozhodnout. —

Jaroslav Dresler

VĚŠTEC ATOMOVÉ VÁLKY

Technický pokrok, který inspiroval spisovatele utopii v devatenáctém století k nepřekonatelnému optimismu, dělá utopistům dvacátého století nesmírně těžkou hlavu. Ukázalo se, že věda je schopna všeho možného a že ani nejbujnější básnická fantazie nemá dnes vyhlídky zůstat na dlouhou dobu pouhou fantasií. Karel Čapek napsal v roce 1921 román o výrobě atomické energie a o válce, která z toho mezi lidmi vzejde, kolik chybí, aby jeho fantastickou vidinu lidský pokrok proměnil ve skutečnost. Letos by se byl Karel Čapek dožil šedesátí let; to je věk, v němž se za totální války může ještě rukovat na vojnu. A tak možná, kdyby nebylo německé okupace Československa, která Čapkovi by nepochybně zkrátila život, byl by se dožil vyplnění jednoho ze svých hrůzných snů. Svou vizi o výrobě atomické energie uzavírá totiž Karel Čapek totální válkou, válkou všech proti všem. Je to zběsilá, strašná řež. Pokrokové lidstvo se při tom velice důkladně vybije. A válka skončí po devíti letech tím, že »třináct posledních vojáků světa« uzavře konečně mír. Tento Čapkův utopistický román se jmenuje »Továrna absolutno«. Technický pokrok tu zřejmě nemá ony vábivé perspektivy, jaké čtenář nalézal hlavně u utopistických spisovatelů století minulého, kteří se většinou se svou civilizační vidinou vyhýbali lidské společnosti a nejraději se z ní stěhovali na Měsíc nebo na Mars. Vidina civilizačního rozmachu se stává totiž nesmírným problémem jakmile se promítne do lidské společnosti, jakmile se srazí s lidskou přirozeností, jakmile se do toho zaplete láska, vášeň a pudy.

Už v jedné z prvních povídek, kterou otiskl osmnáctiletý Karel Čapek se svým bratrem Josefem v roce 1908 v Lidových novinách, srazí se geniální technická dovednost s tajemstvím života a s podivuhodnými silami lidské lásky. Tato povídka se jmenuje »Povídka poučná«. Henri Louis Jacquet Droz, dvorní mechanik krále francouzského, postaví v ní stroj, jenž si počíná jako živí lidé. Když je pero nataženo, potká se malý mechanický pastýř s malou mechanickou pastýřkou, nabídne jí rámě a zatančí s ní několik taktů. Mechanická pastýřka je při tom až neuvěřitelně podobná dámě Drozova srdce, slečně Therèse, které Droz tímto strojkem chtěl vyjádřit svou přízeň. Předvedení dopadlo velmi něžně. Skutečná, živá Therèse se velice pýřila, a aby

lépe na hračku viděla, opřela se o Drozovo rameno tak blízko, že se ho dotýkala vlasy. Bylo to zcela důvěrné a roztomilé a Droz, domnívaje se, že se Therèse hračka líbí, jal se jí vysvětlovat konstrukci. Therèse chvíli poslouchala a pak rozhněvaně zvolala: »Můj milý, měl byste vědět, že láska se zakládá na jiných systémech než na ozubených kolečkách a pákách. Jdětež, zanechte již choutky dobývat si přízně dam a věnujte se jen svým pákám a pružným perům. K jinému se beztak nehodíte.«

Ještě v témže roce však osmnáctiletý Karel Capek ukázal, že láska může být nejen ohněm pálicím, nýbrž přímo ničícím a že stačí na nejrafinovanější racionalizační úsilí, které si troufalo nedbat lidské přirozenosti. To se stalo v povídce »Systém«, rovněž otištěné po prvé v roce 1908. Bystrý organizátor pan Ripraton si tu vymyslel způsob, jak z lidí nadělat pohnáhlou stroje. Je to skutečně vyšpekulováno báječně a lidská pracovní výkonnost je tím vystupňována přímo obdivuhodně. Geniální pětiletka pana Ripratona však přece jenom nestačila domyslet všechno do důsledků. Lidský život se ukázal příliš složitý, než aby se dal spoutat. Stalo se totiž, že mladému dělníku Bobu Gibbonovi (č. C 10.707) neblahou náhodou ponechali v cele světlo, když k němu připustili v noci ženštinu na neštěstí velmi pěknou. Tím v něm procítl smysl pro krásu a vyšší určení člověka . . . A následujekatastrofa. Lidství se vzbourilo proti Systému, bouře se stala nakažlivou a Systém se zřítíl pod náporom lásky, na kterou ve svém plánování zapomněl.

Tato úloha lásky, se kterou ranné Capkovy prósy téměř jenom koketovaly, nabývá o dvanáct let později v Capkově dramatu RUR významu už svrchovaně vážného. Tady se už přímo varuje dvacáté století materialistické a zároveň se dává naděje dvacátému století humanistickému, třebaže naděje velice skoupá.

Masa mechanických robotů, strojů tak dokonalých, že se takřka podobají lidem, se vzburí proti svým vynálezům a povraždí celé lidstvo. Vyhlička zkrátka strašná . . . jenže v poslední chvíli zasahuje láska, prostá láska mezi mužem a ženou a zachraňuje život na zemi. V závěru tohoto chmurného dramatu, které bylo po prvé uvedeno v roce 1920, se pak praví slovy veliké a jímavé víry a zároveň slovy prorockými: »Velcí vynálezci, co jste vynalezli velkého proti té dívce, proti tomu chlapci, proti tomu prvnímu páru, který vynašel lásku, pláč, úsměv, milování, lásku muže a ženy? Příroda, příroda, život nezahyne. Kamarádi, Heleno, život nezahyne, nezahyne! Zase se začne z lásky, začne se nahý a maličký a ujme se v pustině. . . Rozpadnou se systémy a jména velkých lidí opadají jako listí ; jen ty lásko vykvetěš na rumišti a svěříš větrům semínko života.«

Tato všemocná zbraň, kterou je Capkovi láska, dostává pak v jeho díle stále těžšího a konkrétnějšího soupeře, jako kdyby se lidem znovu a znovu chtělo připomínat, nač zapomínají. Stále na nových frontách musí láska táhnout do boje proti zbytnělému civilizování světa, proti bezohledné racionalisaci, proti ďábelským zbraním a trámu civilisování světa, proti bezohledné racionalisaci, proti ďábelským zbraním a trámu skavinám a ďábelským systémům. Ve válces Mloky (otištěné v roce 1936) svítí láska na chmurném konci, když už život na zemi je odkázán k vyhynutí, jako maják naděje. Mloci jsou stejně jako roboti rovněž velice podobní lidem. Od lidí se liší tím, že jsou nesmírně disciplinováni, že mají mimořádný sklon k uniformitě, k stádovosti a že k životu nepotřebují kulturu. Wolf Meynert, který vystupuje v Capkově díle jako autor monumentálního díla »Untergang der Menschheit«, o Mlocích píše:

»Není pochyby, že Mloci svět bude šťastnější, než býval svět lidí; bude jednotný,

homogenní a ovládaný stejným duchem. Mlok se nebude od mloka lišit řečí, názory, vírou ani životními nároky. Nebude mezi nimi kulturních ani třídních rozdílů, nýbrž jen dělba práce. Nikdo nebude pánem ani otrokem, neboť všichni budou sloužit jenom Velikému Mločimu Celku, jenž bude bohem, vládcem, zaměstnavatelem i duchovním vůdcem. Bude jen jeden národ a jen jedna úroveň.«

Nuže, tito Mloci, kteří vládnou všemi civilizačními prostředky a nadto nejsou znepokojováni kulturními problémy a problémy lásky a humanity, dostanou se do války s lidmi. V této válce však nejsou sami, neboť mezi lidmi mají svou pátou kolonu. K nim patří především někteří pokrokoví intelektuálové. Karel Capek o tom píše: »Literární a umělecká avantgarda v kulturních centrech vyhlásila devisu: Po nás ať přijdou Salamandři. Budoucnost náleží Mlokům. Mloci, toť kulturní revoluce. Ať nemají svého umění, aspoň nejsou zatíženi uměleckými ideály, zaschlými tradicemi a celou tou ztyřelou, nudnou, školometskou veteší, které se říkalo poesie, hudba, architektura, filosofie a vůbec kultura, senilní slova, při nichž se nám obrací žaludek . . .« »Ale první skutečně mezinárodní a zásadní uznání Mloků přinesl teprve pověstný projev Komunistické Internacionály, podepsaný soudruhem Molokovem a adresovaný všem utlačovaným a revolučním Mlokům celého světa. Provolání znělo: Soudruzí, Mloci! Revoluční proletariát celého světa vám podává ruku. Zakládejte závodní rady, volte důvěrníky, zřizujte stávkové fondy! Počítejte s tím, že uvědomělé lidstvo vás neopustí ve vašem spravedlivém boji a ruku v ruce s vámi podnikne poslední útok. Utlačení a revoluční Mloci celého světa spojte se! Poslední bitva už nastává!

podepsán Molokov.«

To tedy Karel Capek napsal v roce 1936, před čtrnácti lety. Konec jeho románu je hrozný. Když se Mlokům podařilo vyhubit lidstvo, dali se sami do sebe. »Ano, dojde k světové válce Mloků proti Mlokům . . . píše Karel Capek . . . ve jménu kultury a práva. A ve jménu Pravého Mloctví. Ve jménu národní Slávy a Velikosti. Heslo je: Buď my nebo oni. Mloci Lemurové, ozbrojeni malajskými krissy a dýkami Yoghů, podřezou bez milosti atlantské vetřelce; za to pokročilejší, evropsky vzdělání Atlantové vpustí do lemurských moří chemické jedy a kultury zhoubných bakterií s takovým válečným úspěchem, že se tím zamořívšechny světové oceány. Moře je infikováno uměle vypěstovaným žaberním morem. A to je konec, člověče. Mloci vyhynou. Všichni do posledního. Bude to vymřelý rod.«

Válka s Mloky je srozumitelná a konkrétní až strašně; přes to však pro chápavost lidí ve dvacátém století nebyla konkrétní a srozumitelná dostatečně. Na novinových komentářích, které letos po svém způsobu oslavují Capkovy posmrtné šedesátiny v Československu, by se dalo přímo názorně předvést, jak důmyslně dovedou někteří lidé nechápat, co se jim nehodí. A poněvadž Karel Capek věděl o této nechápavosti některých lidí, promluvil ještě jednou a ještě konkrétněji na toto téma. Stalo se to v dramatu *Bílá nemoc*, napsaném na sklonku roku 1936 a vytištěném v roce 1937. V úvodu k této hře Karel Capek přímo jasně řekl, co vidí státí ve frontě lásky, aby nebylo pochyb a aby důmyslným výkladům lidí rafinovaně nechápavých byl vzat vítr z plachet. Práví tu: »Jeden z charakteristických znaků poválečného lidstva je ústup od toho, čemu se tu a tam skoro s opovržením říká humanita; v kterémžto slovu je zahrnuta zbožná úcta k životu a k právům lidským, láska k svobodě a míru, usilování o pravdu a spravedlnost a jiné mravní postuláty, které byly v duchu evropských tradic až dosud považovány za smysl lidského vývoje. Jak známo, v některých zemích a

národech nastoupil duch zcela jiný; ne člověk, nýbrž třída, stát, národ nebo rasa je nositelem všech práv a jediným předmětem úcty, ale zato úcty surchované: nic není nad ním, co by jej mravně omezovalo v jeho vůli a právech . . . Prostě duch politické autority se v dnešním stavu světa výbojně utkává s evropskou tradicí mravní a demokratické humanity; tento konflikt se rok za rokem hrozivější rozehrává v dění mezinárodním, ale zároveň je vnitřní otázkou každého národa. Zevně se nejjasněji projevuje chronickým válečným napětím v dnešní Evropě a rostoucím sklonem k násilnému vražednému řešení politických otázek . . . Na jedné straně mravní ideál všelidské humanity, demokratické svobody, světového míru a úcty ke každému lidskému životu a právu. Na druhé straně dynamický, protihumanitní ideál moci, nadvlády a národní nebo jiné expanse, pro kterou je násilí vítaným prostředkem a lidský život jenom nástrojem. Rečeno v termínech dnes běžných je to konflikt ideálů demokracie s idealy neomezených a ctižádostivých diktatur. A právě tento konflikt ve své tragické aktuálnosti byl popudem k napsání Bílé nemoci . . . Dva velké světové názory se tu utkávají tak říkajíc nad ložem bolesti, a v jejich konfliktu se rozhoduje o životě a smrti malomocného lidstva. Ten, kdo je představitelem vůle k moci, se na své cestě dá zastavit soucitem s lidskou bolestí a hrůzou; ten pak, kdo se s ním utkává ve jménu humanity a úcty k životu, odpírá pomoc trpícím, protože sám falešně přijímá neúprosnou morálku boje. I ve jménu míru a humanity se bude zabíjet a umírat v hekatombách, bude-li se tento spor jednou muset vybojovat. Ve světě války sám Mír musí být tvrdým a neúprosným bojovníkem.

Všechny variace osudového motivu Capkova díla a myšlení i života leží trvale v houstnoucím stínu tragického rozporu. Má se člověk rozhodnout pro řešení mírové nebo pro řešení válkou? A kdyby se zredukovaly nyní rozličné variace, jimiž bylo odpověděno na tuto otázku, tu by vyplynulo: válečné řešení může znamenat katastrofu lidskou a tragickou pohromu RUR, Továrna na absolutno, Válka s mlouky hrozí úplným vyhubením lidského života na zemi. Zároveň by však vyplynulo z resumující odpovědi na tuto otázku, že fronta Míru se nesmí ničeho zaleknout, nesmí být frontou zbabělců, nýbrž frontou odhodlaných. Capkův doktor Galén v Bílé nemoci stojí sám proti davu, vyštvanému diktátorem. Stojí sám, opřen toliko o svědomí. A do posledního okamžiku nabízí davu svou pomoc.

Karel Capek trvale staví před oči tutodvoji možnost. Dává čtenáři na vybranou. I jeho vlastní hrdinové mají na vybranou. I inženýr Prokop, který v románu Krakatit z roku 1924 vynalezl atomovou pumu. Na jedné straně se mu nabízí vláda nad světem, a spiklenec Daimon mu k tomu radí: »Nezastavujte se před ničím, chcete-li prosadit své velké ideály. Zdá se vám nyní, že je nad vaše síly, abyste . . . já nevím v jaké formě . . . vladařil na zemi. Budiž, ale není to nad sílu vašich strojů; vaše moc dosahuje dále než každá střízlivá rozvaha.«

To je tedy jedno řešení, které se vynálezci atomové třaskaviny Prokopovi nabízí a které se zároveň nabízí čtenáři, lidem. A pak je druhé řešení, které je vloženo do úst samotného Boha, jenž se proměnil vžabavého staříka s planetami. Ani toto řešení nepřesahuje lidské možnosti, pouze záleží na tom slyšet nebo neslyšet, chápat nebo nechápat, chtít či nechtít. Svízel přitom je jediná, že jsou lidé, kteří nechtějí slyšet, kteří nechtějí chápat, kteří prostě nechtějí. . .

Nuže, tedy tento stařeček — planetářříká vynálezci Prokopovi se zřejmou snahou, aby i ti nejprostší pochopili: »Tak se podívej, co já tu mám namalováno. Podal

mu svůj hrneček; byla na něm kotva, srdcea kříž. To je víra, láska a naděje . . . Stál nad ohněm s rukama sepjatýma. Milý, milý — mluvil tiše — už neuděláš to nejvyšší a nevydáš všechno. Chtěl jsi se roztrhnout samou silou; a zůstaneš celý, nespasíš svět, ani jej nerozbiješ. Chtěl jsi dělat příliš velké věci a budeš dělat věci malé. . . Načpak takový velký výbuch? Ještě tím někomu ublížíš. Ale hledej a zkoumej, třeba najdeš, no třeba najdeš, no třeba takové pf, pf, pf, — ukazoval dědeček pšukaje měkkými tvářemi — víš, aby to dělalo jenom puf, puf, a pohánělo to nějakou věc, aby se lidem líp pracovalo, rozumíš?

Vy myslíte — mružel Prokop — nějaký laciný pohon, ne?

Laciný, laciný — souhlasil starý radostně. Aby to dělalo hodně užitku. A aby to taky svítilo a hrálo, víš?

Počkejte — přemýšlel Prokop — já nevím. To by se muselo zkusit . . . z jiného konce.

No právě. Zkusit to z jiného konce. . .«

Ladislav Matějka

DISKUSE A POZNÁMKY

NÁVRH NA ŘEŠENÍ EMIGRAČNÍHO PROBLÉMU čs. uprchlíků, kteří přišli do Německa po 15. říjnu 1949 a mají status **legal and political protection only**. Na dobu do nové úpravy otázky financování nákladů při emigraci čsl. politických uprchlíků z Německa do zemí nového pobytu navrhuje-me toto řešení:

1. AFRCR, New vork nechť zahájí jednání s IRO v Ženevě a s jednotlivými Voluntary Agencies, které budou v Německu pracovat i po skončení činnosti IRO, za účelem uzavření dohody, obsahující tyto body:

a) Uprchlíci, kteří prokáží konkrétní možnost emigrace do některé ze západních zemí mohou se v rámci navrhované dohody obrátit na jednotlivé agencie o pomoc pro dokumentaci a po jejím skončení o poskytnutí úvěru na úhradu cestovních nákladů. O tomto úvěru se uzavře mezi uprchlíkem a agencí dlužní úpis.

b) Agencie postoupí uzavřenou smlouvu o půjčce s dlužním úpisem uprchlíka a vlastní garancí za dodržení úvěrových podmínek IRO, které v rámci svého rozpočtu, po případě v rámci prostředků, získaných dalšími úvěrovými operacemi, provede transport způsobem obvyklým u uprchlíků, majících full care.

c) Všechny takto provedené transporty zaúčtuje IRO, k tíži účtu garantujících agencí.

d) Přímým dlužníkem vůči agencii zůstává uprchlík. Všechny příspěvky na úhradu cestovního, které obdrží uprchlík z jakéhokoliv pramene (na př. od známých, příbuzných, zaměstnavatele, vlády, příp. od budoucí uprchlické organizace) se zavazuje uprchlík postoupit až do úplného splacení agencii, která mu úvěr poskytla.

e) Všechny zálohy, poskytnuté agencí IREM, bude agencie postupně efektivně IRO (United Nations) nebo s právním nástupcem IRO (UN High Commissioner for Refugees?) v těch případech, ve kterých by dopravený uprchlík splňoval předpoklady k obdržení pomoci od této organizace, přebírající zodpovědnost za t. zv. nové uprchlíky (po 15. X. 1949).

2. K ručení a také k částečné úhradě dopravních výdajů (na př. od přístavu do města určení) přizvou se i čsl. pomocné organizace v jednotlivých zemích, do kterých bude směřovat emigrace čs. uprchlíků, se svými existujícími prostředky.

3. Čsl. pomocné organizace se zaváží provést ve svém okruhu sbírky na získání prostředků na cestovní výlohy nových uprchlíků a zavazují se odevzdat je agencím, které při emigraci do dotyčné země asistují.

4. O příspěvek na úhradu cestovního může se v rámci tohoto jednání požádat i u německé vlády (oddělení pro uprchlíky) a HICOG (z okupačního rozpočtu), a to v roz-

sahu, který by byl úměrný nákladům na cestu z tábora na hranice Německa.

Studijní kroužek čtenářů Skutečnosti v táboře VALKA

K POLEMIKÁM O MASARYKA A BENEŠE. Podivuhodná rafinovanost, s jakou se dějiny dovedly během desetiletí u nás zopakovat, dělá z četby předválečného tisku četbu svrchovaně, ba krutě aktuální, inkriminující národ i způsob myšlení českých lidí. Poslechněme si, co se píše v Kritickém měsíčníku v prosinci roku 1938:

»O národu by mělo platit, co platí o člověku: i když ho potká neštěstí, nemá ho opustit důstojnost. Nevidím však příliš mnoho důstojnosti u nás po katastrofě. Polemika o katastrofě se vede s obojí strany způsobem, kompromitujícím národ. Zejinána mohou každého deprimovat více méně zakryté útoky na Masaryka. . . Uznávám právo, ba nutnost odborného zkoumání nedávné minulosti. Ale: je nutno říci, že takové vyšetřování musí být vážné. Nesmí být zvlgarisováno trapnostmi novinářské polemiky, budící špatný dojem o národu, který volal nedávno Hosannah a nyní? . . . Jsme na periferii dramatu. Jsme nyní právě po stránce charakterové předmětem pozornosti světa přítomného i budoucího. Kult Masarykův byl, i při výjimkách, všennárodní; žurnalisté z obojího tábora nesmí nyní dopustiti dojem že národ sám po sobě plije. Totéž se týče polemiky o zahraniční politiku v minulosti. Národ ovšem má právo na kritiku a revisi politiky. Důstojnější než večerníkové útoky a zájmové a nesvobodné obhajoby by byla — málomluvnost a pevnost; stručné konstatování chyb a oprava. To by byla daleko závažnější forma než každodenní novinářské výtržnosti. Musí být odstraněna jakákoliv demagogie. Náš národ je postaven do těžké situace. Aby se udržel v budoucnosti, je třeba, aby každý národní jednotlivec byl vyspělý po stránce charakteru. Každá demagogie podlamuje tuto nutnost. A ještě toto: byla revidována nejen politika, nýbrž také staré české kulturní programy. Ale pak se nebojte vše uvážit do důsledků! Neboť potom se objeví, že celá záležitost není tak jednoduší, jak se na první pohled myslí. . .«

mat

POZNÁMKY KATOLICKÉHO KŘES- TANA spolulidem odlišného přesvědčení.

Pane Z. Orste, velice mě zajímá (a zajímala by kamarády doma) Vaše skizza o Španělsku v listopadovém čísle. Je smutné, že k »privilegovaným« patří katoličtí kněží. Nebýt »ani dost málo hrdopyšný«, jak se to říká v Hroznech hněvu (a patří k tomu nemilovat privilegovanost), bohužel není nejčastější cností kněžstva mé matky Církve. Bratře, snad k tomu vyrosteme. Katoličtí průkopníci mnoha zemí po tom volají. A příklady nejsou jen v dějinách svatých. — slyšel jste o Mission de Paris? *Je mnoho* katolické kritiky proti španělské diktatuře. Mezi lidmi, kteří si ani trochu nezadali s komunismem. Viz Jacques Maritain, ale ten nikterak není sám (nemluvě na př. o haskickém odporu, který je motivován, pokud vím, nacionálně). Slyšel jsem ve Francii referát učeného a ne už mladého dominikána. Byl tvrdší než Váš článek. A v Sovětském svazu a v jiných zemích stalinské diktatury pracují za podmínek přetěžkých katoličtí lidé; a učí se ze srdce nenávidět *každou* diktaturu. »Katolické fašismy« jsou odsouzeny k pochování v historii, pravda, plně omylů.

V Sovětech a v sovětisovaných zemích je křesťanství (a snad docela katolictví) jedním z velmi mála bodů, na kterých lze naděje (poněvadž náboženství, pravda, nevymírá) stavět odpor, a tedy i budoucnost. Prosím, abyste si toho všiml; a abyste tento odpor neztotožňoval s naivní reakčností (poněvadž ne-li vždy katolíci, tedy katolictví je dost velkorysé, aby se dovedlo učit i od nepřátel — dobrému, nikoli zlému): abyste také nepřešel nevšimavě toto tvrzení: Že to, co je v katolickém křesťanství mladé a silné, bude si moci jednou podat ruce s vámi humanisty nekatolickými. Ve velmi stručném manifestu mladého katolického odporu kdesi za železnou oponou stálo: »A chceme stavět lepší a spravedlivější svět, založený na úctě k lidskému svědomí a k lidské osobnosti«. — Myslím, že budeme jednou moci spolupracovat s humanisty. A s demokratickými socialisty. Ne s fašisty.

Pane Ladislave Matějko, buďte zdrav. Je úžasné a myslím statečné, co jste napsal o sudetoněmeckém problému. A vzpomínám, že k odsunu Němců se po válce přece někdo postavil kriticky: papež; a i když jen velmi liknavě o tom referovaly naše katolické tiskoviny, byl byste našel mnoho nešovinistické pochybnosti mezi českým klerem.

Svatopluk

JEDNOSRANNÝ NÁSILNÝ AKT?

Otázka odsunu sudetských Němců z Československa bude nás právem ještě dlouho zaměstnávat. Vždyť šlo o akt, který se v dějinách národa vyskytuje tak jednou za tisíc let. Byl to akt skutečně historického dosahu a jenom tak se lze na něj dívat. pohled, spoutaný jen přítomností, nutně skresluje.

V článku »K problému česko -- německému« (Skutečnost, I. 10-11. Albert) se objevuje »Jednostranný násilný akt odsunu...« Nelze nikomu upřít právo psát o odsunu sudetských (i nesudetských Němců) od nás z jakéhokoli hlediska. Lze snad mít někdy pochybnosti, je-li toto thema zrovna v této naší situaci nejvhodnější. Ale konečně každé mínění je mínění osobní i je-li psáno v upřímné snahy osvětlit problém objektivně. Diskuse vždycky odzbrojí jinak samozřejmý důsledek, že se některých názorů zmocní nám dnes nenakloněná propaganda a že jich využije proti nám. Při notorickém sklonu české duše řešit politické otázky »sub specie aeternitatis« se nelze divit, že mnozí, kdo dnes přistupují, podle mého mínění předčasně, k řešení česko - německé otázky, s netrpělivostí odmítají takovéto politické »moudrosti« přestárlých politiků. Když už ale tento problém byl rozvířen, považuji za bezpodmínečně nutné říci, že za všech okolností je třeba si uvědomiti, že je to dynamit, se kterým si nelze neopatrně zahrávat. A za neopatrnost považuji, když je užito v této diskusi slov, kterých jsem použil v nadpisu, že šlo o jednostranný násilný akt odsunu.

Nešlo ani o jednostranný akt, ani o násilný akt odsunu.

Nešlo o akt jednostranný, poněvadž tento akt byl schválen velmocemi na konferenci v Potsdamu a našim zákonodárstvím

přijat a vládou proveden. Už proto také nešlo o akt násilný.

Kdyby měl být akt odsunu Němců z Československa nazýván jednostranným, přes to, že byl velmocemi v Potsdamu a našim zákonodárstvím schválen, pak je nakonec jednostranným každé vojenské vítězství a požadavek kapitulace bezpodmínečné, jako to v tomto případě bylo; jednostranný by pak byl norimberský soud nad válečnými zločinci a všechny menší soudy nad válečnými zločinci a platila by německá these o »diktátu a právu vítězů«. K takovým absurdnostem snad nelze jít. Nejednostranný odsun Němců by předpokládal dohodu, mírovou smlouvu nebo dokonce smlouvu mezi Němci a Čechy zvláště uzavřenou, snad dokonce by tu nestačila ani kolektivní dohoda a bylo by žádat dohodu mezi každým jednotlivým Němcem a vládou Československou chce-li se dát odsoudit, respektive vystěhovat a za jakých podmínek. A snad i potom by jednou odsunutý Němec mohl namítat, že takovou »dohodu« uzavřel pod tlakem a strachem a že je neplatná. Stěží lze domyslit, jak by bylo lze konstruovat nejednostranný odsun Němců. Jde tu prostě o typické směšování soukromoprávních a veřejnoprávních hledisek a o přenášení ryze ethických hledisek do oblasti politické. Je třeba znovu a znovu opakovat fakt, že o odsunu Němců z Čech, stejně jako o odsunu Poláků z východního Polska (nyní sovětské oblasti), o odsunu Němců z Polska, a o celé řadě jiných masových staro - novodobých odsunů bylo rozhodnuto pravděpodobně z hlediska mezinárodního práva, se všemi snad vadami, které dnes ještě mezinárodní právo má a které musíme pro budoucnost hledět podle svých lidských sil opravit, vždy však pravděpodobně. Odmítaje výtku jednostrannosti a násilnosti, nemohu ani připustit výtku nevhodnosti. Tisícileté soužití Čechů s Němci ukázalo po všech stránkách jeho nemožnost. Jsou věci, kterým se říká dějinná zkušenost. Tato dějinná zkušenost je nakonec rozhodujícím argumentem v otázce vhodnosti, spravedlivosti či nespravedlivosti odsunu Němců. Toto je více než otázka kolektivní viny nebo nevin přítomné, odsunuté generace Němců od nás.

Nechtěl bych se této otázky dotýkat. Byl jsem přes tři léta v německém koncentráku a snad bych se zdal pisateli inkriminované věty osobně zaujatý. I bez ní však považuji odsun Němců, mezinárodně povolený a schválený, velmocemi i většinou českého národa legalisovaný, za správný a spravedlivý, nikoli za jednostranný a násilný akt.

Zůstává tedy jediné otázka jeho provedení in concreto. A tu je třeba říci, že právě většina autorů, současně odmítá princip kolektivní odpovědnosti, třídy a národa. Není však v tom nelogičnost potom hlásati, že jsme my jaksi kolektivně odpovědni za způsob odsunu? Nebylo by logické a správné říci, že musíme vinit v jednom každém případě jen jednotlivce, kteří se na odsunu přizpůsobili? Neukázalo by se pak, že to byli většinou komunisté a profitéři, zlatokopové, jak jsme jim říkali, odsuzovaní v první řadě presidentem Benešem a řadou slušných lidí v republice? Nechtěl bych užít demagogické otázky, kde byli tenkrát naši dnešní pohoršení? Myslím, že si zase otázku zjednodušujeme. V každé revoluci se staly zločiny. Stačilo by si pročíst dějiny teroru Velké francouzské revoluce, kolik jmen bylo tu poskvrněno a odsouzeno proto soudem dějin, stačilo by jen jméno Dantonovo. A přece zůstává francouzská revoluce Velkou a nestane se jí revol. říjnová, ruská. Jen proto, že tady rozhoduje konečný cíl, který revoluce prosazovala a uskutečňovala navzdory lidem a lidičkám, kteří na ní cizopasili. Násilnosti a zlatokopectví se dalo za odsunu Němců, zůstává však potupou a zločinem jednotlivců, kteří se ho dopouštěli, i když jich bylo sebe víc. Snad jenom to je smutným faktem, nutícím k zamyšlení, že jich bylo více, než jsme mohli od českého národa očekávat. Národ Goethův také nevyšel z historické zkoušky nejlépe. Méně flagekantství by bylo na místě. Morálka je dobrá věc. Moralisování a falešný pathos už nikoli. Jsem přesvědčen, že ještě se sejdeme s otázkou odsunu a návratu Němců a že různé dossiery budeme při tom číst a vyvracet. Nejtrapnější bude pak práce zabývat se dossiery, ve kterých bude materiál pod titulem »jednostranný a násilný odsun.«

Dr. Vratislav Bušek

NA NAŠÍ SNAZE zůstat svobodnou diskusní tribunou, se snad nic nezmění, jestliže doprovodíme tento článek redakčním komentářem. Máme za to, že nám poskytuje vhodnou příležitost, abychom se opět pokusili vyjádřit v hlavních rysech stanovisko naší skupiny k otázce německé a k problémům, jichž se autor dotkl.

V několika větách se pisateli podařilo ukázat zřetelně nejen názor na věc samu, nýbrž i prameny, odkud je stanovisko ospravedlnováno. A tak — byť postupem z protikladů — cítíme se povinni i my, sestoupit k hlubším důvodům postoje našeho. Cítíme, že nejde o náhled ojedinělý, nýbrž typický; tím spíše může být slovo z naší strany na prospěch.

Někteří z našich čtenářů se snad ještě pamatují na několik základních otázek, které jsme nadhodili ve formě oběžníku před půldruhým rokem, ještě než jsme začali vydávat časopis. Pokusili jsme se tam na jednom místě též ukázat, jak jsme se doma zmrazčovali vylučováním určitých temat z diskuse. Po našem názoru není valný rozdíl mezi vyloučením otázky československého spolenectví se Sovětským svazem z debaty s argumentací, že jde o diskusi »provokativní« a snahou odložit na jiné doby — to jest prakticky do nedozírna — debatu o německé otázce, protože by mohla posloužit »propagandě, nám nenakloněné« nebo protože jde o »dynamit«. Po našem názoru zásada »demokracie je diskuse« znamená též, že všechno je předmětem diskuse v demokracii, kromě demokratických principů samých; palčivé předměty a aktuální otázky pak předmětem diskuse být přímo musí, zejména ty, jež jsou nebezpečnější než dynamit. Přiznáváme se dokonce, že otázky, jež dynamičnost v sobě nemají, nás příliš nezajímají.

Odmítáme odsun nejen jako »jednostranný.« Tato slova sama o sobě nejsou dosti srozumitelná, jestliže neukážeme zásadu, kterou a pro kterou toto »řešení« česko-německého problému zamítáme. Nepřijímáme totiž princip kolektivní odpovědnosti a proto odmítáme i jeho praktickou aplikaci ve formě odsunu. Není kolektivní odpovědnost — nejvýše jen jako součet odpovědností

individuálních. Zkoumáním viny a rozsudek by se též musely provádět individuálně; autor předchozích řádků je příliš dobrým odborným znalcem práva, než abychom tu měli zapotřebí dlouhých výkladů a nakonec závěru že taková kolektivní odpovědnost by nebyla nic nového. Nemůžeme-li přijmout zásadu, pak ovšem nás nemůže o její správnosti přesvědčit okolnost, že se jejího praktického uplatnění zúčastnily rozhodující politické síly světa. Na právní stránce věci se tím nic nezměnilo: i o tom je zbytečné s odborníkem hovořit.

Způsob provedení odsunu — třeba ku podivu pisatelovu — je pro nás věci až druhořadou. Myslíme, že téměř všechny »výstřelky«, k nimž při odsunu došlo, byly nevyhnutelné. Žádná jiná politická autorita a žádná jiná národní společnost, odvažujeme se tvrdit, by si nepočínala a nemohla počínat o mnoho lépe, jakmile by ve stejných hospodářských a sociálních okolnostech k takovému kroku přistoupila. Trpké zklamání z českého gestapismu bylo spíše vystríživěním z romantické představy, že existují národy »slušné« a »surové«.

Autor je ve své argumentaci důsledný. Proto se v následujícím odstavci otevřeně hlásí k filosofii a ethice, která jediné může jeho postoj logicky odstranit. Náš postoj je podle něho »typické směšování soukromoprávních a veřejnoprávních hledisek a přenášení ryze ethických hledisek do oblasti politické«. Myslím, že postřehl kořeny našeho stanoviska. Nevím však, zda jim plně porozuměl. Nejde totiž o směšování, nýbrž o vědomou identifikaci, o ztotožnění obou hledisek. Nevěříme, že veřejnoprávní a soukromoprávní hledisko může být ve vážném rozporu, tak jako neznáme jinou odpovědnost než osobní. Není možno postihnout trestní sankcí něm. národ, jinak než postižením všech Němců jako jednotlivců. Co se pak týče »přenášení ryze ethických hledisek do oblasti politické« rádi se přiznáváme, že také takové přenášení v praxi, pokud se nám kdy podaří, budeme pokládat za největší úspěch a že bychom neradi podnikali ve veřejném životě něco jiného, než ho »komplikovali« vnášením ethických zásad do společenských vztahů. Někdy se nám i zdá,

že naše skupina nemá vyšší cíl než tento.

Mezinárodní právo má dnes ještě mnoho vad, v tom jsme s autorem za jedno. Formální vady nás příliš nezajímají; za největší jeho vadu však považujeme, že je dosud na hony vzdáleno spravedlnosti, která je pouze jediná — ani soukromoprávní, ani veřejnoprávní, ani státní, ani mezinárodní — a jejímž pokud možno nejdokonalejším vyjádřením má každé právo být. má-li mít vůbec smysl.

Ospravedlňování odsunu poslední krutou historickou zkušeností v objektivním soudu rovněž stěží ob stojí. Hitlerův Protektorát a Vilémovo císařství ukázaly nemožnost existence českého státu jako demokratického útvaru v sousedství imperialistického, polofeudálního útvaru nebo fašistické diktatury. Historie znamená též souvislost. Nevytrhávejme tedy dějinné zkušenosti ze souvislosti a nezapomínejme příliš rychle: Únor 1948 ukázal naproti tomu nemožnost existence našeho státu jako současně pokrokové složky evropské v systému diktatur jiného jazyka než německého. Spíše jsme se poučili, že soužití mezi demokraty a fašisty všeho zabarvení je nemožné, ať jsou jakéhokoliv rasového původu. Pravda zní hodně kacířsky: Jsme toho názoru, že dnes, v roce 1950, naše soužití s dobrou pětinou českého národa je daleko těžší než s některými Němci, pokud nezmění tito tak zvaní »naši« lidé názor nebo nebudou též »odsunuti« do ústavů, kam patří.

Fakt, že pisatel byl v německém koncentračním táboře, jistě jeho názor nijak neovlivnil. O tom jsme přesvědčeni, protože jeho stanovisko sdílí mnoho jiných, kteří přímou nacistickou persekuci nepoznali. Naproti tomu mezi těmi, kteří odsun neschvalují — doma i mezi námi — jsou lidé, kteří pocítili jeho celou krutost.

Námítka, vlastně jen upozornění, že princip odpovědnosti individuální nutno uplatnit též ve věci přehmatů při odsunu, je plně na místě. Schvalujeme a přijímáme takovou důslednost. Je zatím theoretickou poznámkou, že důslednosti by bylo třeba i při aplikaci principu odpovědnosti kolektivní, kterou pisatel hájí. Zatím nejsou československé vojenské, policejní a správní

úřady dosazeny do cizích zemí; kdyby se tak však stalo, kdo ponese odpovědnost za jejich přehmaty?

A znovu nakonec: kritika a diskuse se nesmějí omezovat zejména jde-li o věci zásadní. Fakt, že se Goethův národ nezachoval lépe než Masarykův, má sotva význam pro posuzování chování jiného národa než právě Goethova. Vinou jednoho nelze zmenšovat provinění druhého; opět tu vlastně mluvím zbytečně, pro právníka je to věc nad slunce jasná.

V zájmu lepšího ujasnění našeho stanoviska jsme uvítali příležitost k rozhovoru s autorem předcházející úvahy; šlo téměř o protipoly. Názor autorův je názorem celé skupiny v emigraci, a to skupiny nikoli bezvýznamné. Proto náš cíl, přivést diskusi o tomto ožehavém tematě na skutečně věcnou základnu s vyhlídkou na přípravu naší emigrace k věcnému řešení, je asi vzdálenější, než se mohlo zdát po prvních příspěvcích v předcházejících číslech měsíčníku. Pokládáme však za svou povinnost, pracovat k němu, i když setkání s podobnými stanovisky budí na dně naší mysli úzkostnou obavu, zda duchovní proces evropské, jako vysvobození ze zajetí barbarských přežitků národní svrchovanosti neprobíhá příliš pomalu a zda již nebije »dvacátá pátá hodina«.

M. L.

PRAVDIVĚ I O KANADĚ! Četl jsem váš dopis z Montrealu. Jest naprosto nesprávný a nevěcný. Pisatel není vůbec, ale vůbec informován o kanadském životě a nerozumí mu.

Píše o strachu před nemocí a stářím, že nikdo nepodá pomocnou ruku, a na jiném místě, že se neléčí zadarmo v nemocnicích. — Tedy především. Mzdy zaměstnanců jsou podstatně vyšší než v Evropě a rovněž životní úroveň. Daně jsou nízké. Jest nutné a možné něco ušetřit. Není sice povinného nemocenského pojištění (vzpomínám si, jak ostře byly nem. pojišťovny kritikovány v ČSR viz div. hru i film »U pokladny stál«) ale za 45 centů týdně jest možné dát se pojistit proti nemoci (krabička s 20 cigaretami stojí 39 centů), týdenní mzda pro muže

nejméně 25 dolarů, takže pojištění jest únosné pro každého. Větší firmy mají skupinové pojištění proti nemoci pro všechny zaměstnance. Nemajetný má právo na léčení zadarmo v nemocnici, sepíše s ním jenom přísežné prohlášení o majetkových poměrech, které podepíše, a to jest celá formalita.

Totéž jest s pojištěním pro případ stáří. Každá životní pojišťovna má plány pro zajištění pense (a opět u velikých továrních podniků a velkých firem jest pensijní systém pravidlem) a dokonce existují státní anuity — to jest státní pensijní plán, přístupný pro každého. Každý se ovšem musí starat o zajištění ve stáří sám.

Pokud jde o práci, přirozeně se požaduje znalost angličtiny. Pisatel zná advokáta, který začal metením záchodu. Znam jednoho rovněž a nepovažuji to ani za hrdinství ani za případ hodný politování, nýbrž za kladný postoj k životu, protože ten člověk půjde nahoru. Tady se nemusí nikdo za manuální práci stydět a jest skoro národním pravidlem, že presidenti největších společností začínají od píky jako poslíčkové nebo nádeníci. Obtíže jsou v našem maloměstském školení a nedostatku znalosti angličtiny. Naproti tomu znám Čecha advokáta, který se stal ihned právním poradcem kanadského světového koncernu. Jiného, který jest vysokým berním úředníkem na ministerstvu.

Studium. Nevidím, proč by nedostatek stipendií měl bránit ve studiu. Mnoho imigrantů studuje a jsou při tom zaměstnáni. Tak to dělají i Kanadčané. Jest možné si vybrat večerní přednášky, protože universita s tím počítá, že mnoho studentů studuje a při tom si na studie vydělává. Vystudoval jsem tak sám v Praze.

V Montrealu jest několik dobrých divadel, francouzské, židovské i negerské. A mají dobrou pověst, konají se tu i divadelní festivaly. Přednášek, debat a pod. po desítkách denně. Ovšem s politováním jest nutno říci, že ti Kanadčané neuznali dosud za vhodné, aby se naučili česky, aby jim malý český člověk rozuměl. Všechno jest buď anglicky nebo francouzsky (ev. jiddisch nebo hebrejsky — neboť Montreal má kolem 100.000 Židů).

Pisatel píše: antinegrismus — při loňském zimním festivalu university Mc Gill v Montrealu bylo zvoleno černošské děvče — studentka university — královnou krásy. To snad říká vše. Smíšené sňatky jsou časté. Stejně se nedá mluvit o antisemitismu, protože na př. tyto dny byl jmenován Harry Batshaw, sionistický pracovník (dobrý přítel našeho národa) soudcem u quebeckého vrchního soudu. Státní služba není uzavřena přistěhovalcům. K nabytí státního úřadu se nevyžaduje dokonce ani kanadské občanství.

Považuji poměry v Kanadě za velmi zdravé, pro průměrného Evropana, navyklého totalitnímu režimu, trochu obtížné, protože se od něho vyžaduje:

- 1) aby stál na svých vlastních nohou,
- 2) aby si pomohl sám a aby při tom myslel.

Má naprosto stejné postavení jako Kanadčané, protože i vůči nim se chová veřejná správa stejně.

Ještě jedna věc. Pisatel vytýká Kanadčanům nezájem o politiku. To se nemůže říci. Jsou zde svobodné volby s velmi živými volebními kampaněmi. Svobodný, dobře informovaný tisk. Každé noviny mají podstatnou rubriku, kde uveřejňují dopisy čtenářů a debaty. Velmi mnoho lidí novinám také vskutku píše.

Mluvíte-li s Kanadčany o politice, vědí velmi dobře, o čem mluví. Samozřejmě, že se zajímají především o věci kanadské, potom věci tohoto kontinentu, potom věci britského imperia a teprve potom a za dlouho o věci jiné, jako na příklad malé gheto československé, které si imigranti ohrazují a sířeží.

Pisatel se zmiňuje, že Kanadčané dávají dary na kostely. Ano, a velké dary, dokonce tu panuje zvyk, že veliké majetky se zcela rozdají na zbožné, dobročinné a kulturní účely a vlastní děti nedostanou nic nebo téměř nic. To svědčí o tom, jak velký vliv má zde náboženství na život člověka. Snad kdyby pan pisatel chodil do kostela, slyšel by o mnoha zajímavých otázkách, týkajících se nejenom náboženství, nýbrž i morálky, psychologie, sociálních otázek a slyšel by také mnoho o politice.

Bohužel, postoj našich lidí jest spíše negati-

vní. Nechtějí se přizpůsobit Kanadčanům a chtějí, aby se Kanadčané přizpůsobili jim. Nechtíce snad si tak dělají nepřátele z kanadských usedlíků a občanů, protože všechno kanadské jest podle nich špatné a zavvrženihodné a všechno československé nejlepší.

I ptají se Kanadčané: »Proč jste sem přišel nebo proč odtud neodjedete jinam, kde je lépe?« *Josef Kotrlý, Montreal*

»SPODINA, KTERÁ ZTRATILA LIDSKOU TVÁŘ« Pod tímto nadpisem komentoval Jan Štern v pražské Tvorbe, (č.9 zo dne 1. marca 1950) našu diskusiu »Nemecko a my«. Z článku, ktorý je celý príspevkom k bolševickej pathologii, citujeme na obveselenie šľavnatý záver:

»... Tak uměl proklínat jen Moravec. Ano, jsou to jeho žáci, to je buržoasie, která pokračuje v kolaboraci s nacisty. Jedině lidé, kteří ztratili lidskou tvář, lidé bez cti a svědomí mohou tak otrle lhát a pomlouvat svůj lid a rodnou zem. Nechť štěkají fašističtí psi se svého smetiště, nechť jim od tlamy stříká pěna jedu a zášti. Náš národ jde klidně dál po své cestě. Je si jist svým spojenectvím se Sovětským svazem a lidovými demokratiemi. Zná sílu lidové Číny a pokrokové světové veřejnosti. A proti této fašistické sběři, ať už mluví česky, německy nebo i jinak, je namířeno i jeho přátelství s Německou demokratickou republikou, jejíž ideály zvítězí v celém Německu. Přijde chvíle, kdy česky i německy mluvící krysy v západním Německu naskákají v bezhlavém úprku do Atlantiku před hněvem lidu.«

I V BOURI ZLOBY

v pění nenávisti

v kalu a špíně

uprostřed zmatených davů

a šílenství bezbožných

v oblaku zvířeného písku lží

kteřý šlehá do očí a oslepuje

JE MÍSTO PRO ČLOVĚKA

aby stál pevně a světle

jako bílý pilíř podpírající chrám

a odrážející se svou bělostí

od temnoty šereňí.

Rose Valey

D O P I S Y

NAPROSTO A DO DŮSLEDKŮ souhlasím s vaším vystižením problematiky exilu. Vidět ji ještě dnes (jak ji bohužel značná část naší emigrace vidí) jako boj »pravice« s »levicí« či »kapitalismu« se »socialismem« je mírně řečeno anachronismus. Podobný postoj je pouze smutným dokladem toho, jak často politická theorie belhá za politickou skutečností a jak i inteligentní a vzdělaní lidé v polovině dvacátého století žijí v zajetí koncepcí a představ st. devatenáctého. Přirozeně, za těmito spory se tají skutečně sociální a hospodářské problémy, o jejichž řešení možno mít různé názory a které je především nutno důkladně studovat. Oč však dnes jde především, je problém a konflikt týkající se celé politicko-hospodářské reorganizace světa. V Evropě samé budeme po vyřešení tohoto konfliktu, který sám bude determinovat všechny problémy další, mít buď: 1. sociokapitalistickou (alespoň pro počáteční dobu) demokratickou konfederaci či federaci pod nejvyšší arbitrující autoritou Spojených národů, nebo

2. provincie kolektivistické sovětské veleříše, totalitně ovládané dominující třídou partajně-manažerskou s nejvyšším ústředím v Kremlu. Jsem pevně přesvědčen, že proti této, zde jen heslovitě zachycené alternativě jsou všechny ostatní problémy nyní málo významné.

(Londýn)

VAŠE ZPRÁVA v únorové Skutečnosti o přijetí zástupců živnostníků a nár. demokratů do pařížské Rady mi teprve ukázalo naprostou směšnost manévrování politiků, kteří hájí posice imaginárních stran. Kdyby stranický princip byl proveden do důsledků, musili by v pařížské Radě být také zástupci henleinovců a komunistů, poněvadž byli v čs. parlamentu v r. 1918-39. Je opravdu smutné, že »straničtí« čs. politikové jsou natolik zaslepeni pojmem své osobní důležitosti, že nevidí, že právě intriky stran překonaných vývojem doby a kontinuita jsou pravým opakem mentality, které je zapotřebí pro práci, kterou se domnívají konat. Kdyby Masaryk a jeho spolupracovníci za

první světové války měli na mysli jen Mladočechy a kontinuitu, nebyla by vznikla ani Československá republika, ani bývalé čs. strany. Obdobně teprve po porážce komunismu a možnosti voleb uvidíme, které strany si čs. lid utvoří a zvolí.

(Anglie)

MALIČKÝ DODATEK k dopisu Zděnka (Melburne) v prosincovém čísle 10-11: Je místy až roztomile naivní. Prý »veškeré čs. dění žádné«. A co nové Czechoslovak Cluby v Adelaidě, Sidney, Brisbane, Canbere a zde první Sokol v Australii? A ne každý myslí na zuřivé vydělávání peněz a overtimes; jsou i tací (a dost), kteří se snaží získat i jiné hodnoty, hodné kulturního člověka. Vzpomíná se též často na domov i jeho příští existenci a prosperitu, byť velice střízlivě. Mr. Zděnku, ani v daleké Australii se nespí!

Holý nesmysl je, že prý »si nikdo z Australanů neuvědomuje, jaké nebezpečí čeká celý svět od Rusů a od komunismu; neblahá neznalost English . . . Naopak, až to překvapuje — jen mít otevřené oči a uši! První stránky denního tisku jsou pádným svědectvím, s jakou vážností se zde situace posuzuje. Ostatně ještě nedávná hrozba japonské invase je příliš čerstvá pro paměť Austrálie. proto ty časté narážky na rychle se blížící rudou anexi francouzské Indočiny, Siamu i nedaleké Malaye. Zprávy ze zemí za železnou oponou, nikoli stručné ani zastrčené, nejsou jen pro zlaté oči New Australians . . .

»Galej« (Melbourne)

ŽIVOT v . . . mi neustále připomíná výlet do stredoveku. Faktickým absolutním pánom mesta je katolická cirkev. Jestli sa vysloví arcibiskup proti určitému filmu, či knihe, sú okamžite stiahnuté z obehu a nikoho nenapadne protestovať. Ako vzor najlepšieho politického režimu slúži Francovo Španielsko, s ktorým sú udržované čulé styky. Bigotnosť je kombinovaná so silným nacionalizmom, ktorý vedie k tomu, že

pre Franko-kanad'ana nie je najväčším nebezpečenstvom a nepriateľom komunizmus, ale Anglia a Spojené štáty. Za vojny Ľudia odmietali uposlúchnuť mobilizačné výzvy, skrývali sa na vidieku a domorodé autority as vyslovovaly tak nepokryte proti vojne s Nemeckom a Itáliou, že federálna vláda bola nútená zriadiť zvláštne tábory, v ktorých internovala chytených polofašistov (bol medzi nimi i starosta Montreálu, ktorý dnes zase vesele úraduje. Tunajší Francúzi by sa najradšej vrátili do osemnásteho storočia. Ľudia tu žijú plne podľa predpisov cirkve a od malička sú vychovávaní k idiosynkratickej nedôvere a nenávisti k všetkému cudziemu, nekatolíckemu a nefrancúzskemu. Uniformita smýšľania a duchovného života je naprostá. Sv. Tomáš Akvinský ide hneď za Pánom Bohom a jeho Summa theologiae tvorí podklad vyučovania na všetkých fakultách a školách . . . Neustále konflikty, často neúmyselné a náhodné, vedú k tomu, že som upodorievaný zo »sympatii ku komunizmu« a moji francúzski známi sa modlia za spásu mojej duše . . .

V. R. (Francouzská Kanada)

VELMI MILE jsou překvapeni čeští emigranti, přijíždějící do Brazílie. Na ostrově Květů je uvítá český kněz — politický uprchlík — P. Josef Janáček C. C., který je správcem ostrovní kapličky Capelao da Ilha das Flores, a který, aby jim ulehčil těžké záčátky s brazilštinou — portugalštinou, sestavil a nechal pro ně vytisknout spolu se starousedlíky brazilsko-českou učebnici. Je to

pro nově příchozí velká pomoc. Děkujeme mu za obětavost, s jakou nás přijal, poradil a pomohl.

Staří a noví emigranti, Brazílie

ŽIVOT V TOMTO MĚSTĚ (Rio de Janeiro) není přespříliš těžký. Člověk však může velmi snadno propadnout až na tu nejnižší úroveň. Pak ale dá uživení ještě méně práce. Vlastní silou je ovšem možno postavit se poměrně rychle opět na nohy. Největším nebezpečím je klima. Teplota až 42 stupňů a vlhký vzduch přímo vyssávají pracovní energii a vůbec schopnost rozhodování. Čelit tomuto nebezpečí je možné jen velmi rozvážným rozdávaním svých sil. A tak všichni nechávají za sebe pracovat v mnoha směrech druhé — od čištění bot až po dopravu z jednoho místa na druhé. Žije se zde, jako ve většině románských států, na veřejnosti, většinou v kavárnách. Tam jsou lidé doma, přijímají návštěvy, uzavírají sázky, hrají hádají se a uzavírají obchody. Kancelář, dílna přichází až po kavárně, a pak teprve vlastní domácnost — dá-li se to tak vůbec nazvat. Paláce a nuzné chatrče, největší luxus a nejprimitivnější živoření, jaké Evropa nezná. Vývoj a výstavba města postupují tak rychle, že komunikace zdaleka nestačí. Pouliční dráhy, autobusy, taxi, soukromá a dodávková auta zacpávají v pravém slova smyslu ulice, tunely a i největší »avenidy«. Stále víc a víc továren, mrakodrapů, obchodů a kin. Na »Avenida Rio Branco« se prochází podle nejposlednější pařížské mody oblečené Brazilanky

Rio de Janeiro